

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1991

POBLACIÓ, FAMÍLIA I TREBALL A LA LLEIDA
DEL SEGLE XVI.

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de doctora per:

MARIA JOSÉ VILALTA I ESCOBAR.

Director: **Dr. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ.**

UNIVERSITAT DE BARCELONA.
ESTUDI GENERAL DE LLEIDA, 1991

POBLACIÓ, FAMÍLIA I TREBALL A LA LLEIDA
DEL SEGLE XVI.

VOLUM PRIMER

Tesi presentada per a l'obtenció del grau de doctora per:

MARIA JOSÉ VILALTA I ESCOBAR.

Director: **Dr. ROBERTO FERNÁNDEZ DÍAZ.**

CAPITOL 6

LA PROXIMITAT DE LA MORT

CAPITOL 6- LA PROXIMITAT DE LA MORT.

"...la dynamique profonde de la population, en démographie ancienne comme en démographie nouvelle, reste mieux dominée encore par les entrées, entendez les pulsations puissantes de la natalité, que par les pulsations catastrophiques de la mortalité"
(P. Chaunu).

De manera tradicional, una característica peculiar de les demografies d'Antic Règim és la que atorga a la mortalitat un pes específic i insubstituïble en la delimitació de les grans trajectòries d'evolució de la població. Així, des del 1946, amb un polèmic article de J. Meuvret es va assumir, gairebé com a evidència, l'existència d'una estreta relació entre crisi agrària i crisi de mortalitat com a element d'autoregulació de les poblacions pre-industrials (1). Tal proposta interpretativa va assolir un èxit notable perquè permetia explicar un dels mecanismes més complexos de les societats d'Antic Règim: la crisi (2). Crisi que, en el sentit més ample del terme, implica explicar les causes i factors que juguen en les oscil·lacions en el nombre d'homes i dones que pugnaven per la subsistència temps enrera i interpretar la manera com els infranquejables frens a què es trobava, periòdicament, sotmès el creixement de les forces productives

(1)- J. Meuvret, "Les crises de subsistances et la démographie de la France d'Ancien Régime". Population, núm 1, 1946, pp 643-650

(2)- Crisi entesa com a una peça més de les bases de definició d'un sistema concret. "... en la misma medida en que un tipo de crisis caracteriza un modo de producción, otro modo de producción puede presentar un tipo de crisis distinto " P. Vilar, Economía, Derecho, Historia, Barcelona, 1963, p 25

portaven a un progressiu estagnament de la consolidació de les bases del desenvolupament.

Tal proposta va donar carta de naturalesa a un important volum de recerca i de discussió teòrica posterior. P. Goubert va donar els primers passos en la demostració de tal proposta (3) i, així, va sentar les bases de la definició d'una de les parts en conflicte en un ja famós debat (4). Recerques posteriors han aprofundit i matisat els termes de la polèmica (5). La trajectòria de la mortalitat ha donat peu a reflexionar sobre el fet que els moviments poblacionals no són solament matèria dels demògrafs, sinó una part indistricablement lligada de la interpretació global de la realitat social (6). Així, el concepte de crisi de mortalitat és una peça

(3)- Tal es la seva síntesi: "La verdadera crisis demográfica () resulta de una serie de accidentes meteorológicos (por lo general veranos lluviosos) en un contexto económico social dado. Sucesivas cosechas resultaron mediocres y se conservaron mal, las provisiones se agotaron, el precio del trigo y en consecuencia el del pan -alimentos fundamentales- no dejaron de subir, normalmente duplicándose a menudo triplicándose o cuadruplicándose. Debido a la carestía más que a la ausencia física de alimentos, la dieta parecía desencadenar la "mortandad" y los fenómenos conjuntos que aparentan de tal modo provenir del alza brusca de los precios y que, efectivamente en buena parte proceden de allí. Las rentas populares no subieron a la par de los precios, más bien lo contrario. El pueblo bajo se lanzó sobre alimentos mediocres o infectos (harinas dudosas, carroñas, hierbas, etc.), por lo que cayeron sobre él epidemias esencialmente digestivas. Mendigos, buhoneros, soldados, parásitos las propagan. Con más frecuencia de lo que se cree es el hambre pura y simple. La esperanza de una cosecha mejor, la siega las primeras trillas, el invierno triunfan sobre la carestía y la secuela de epidemias que ésta ha facilitado o provocado (). La importancia de estos mecanismos es tan grande que pueden ser considerados como "reveladores" de las estructuras sociales económicas y mentales." P. Goubert, El Antiguo Régimen, vol. I, pp. 51-52.

(4)- Ens estem referint a les propostes neo-malthusianes en contraposició a les del materialisme històric. El recull de la polèmica el podeu trobar a T.H. Aston i C.H.E. Philipin (eds) El debate Brenner, Barcelona, 1968.

(5)- Fins a l'extrem que en J. Dúpaquier considera la proposta i tota la discussió posterior com un dels "Trois exemples de fausses pistes" la utilitat principal de la qual ha estat l'ampliació de la visió històrica donant a l'estudi dels moviments de la població un paper més dins el conjunt del funcionament unitari de la realitat social, eliminant, així, explicacions estrictament demografistes. Vegeu la valoració de la polèmica i la seva pròpia proposta d'interpretació a J. Dúpaquier Pour la démographie, pp. 42-45.

(6)- Les interpretacions sobre el paper i importància dels efectes de la mortalitat en el desenvolupament social van ésser objecte d'un debat ampli en un dels col·loquis internacionals de demografia històrica, les actes del qual van ser editades per P. Harais i E. Helin (eds), Actes du Colloque International de Démographie Historique (Liège, 1963). Problèmes de mortalité. Méthodes, sources et bibliographie en démographie historique, Paris, 1965. A més, des de la perspectiva d'anàlisi del grup d'historiadors demògrafs de Cambridge, s'ha editat, recentment, sota la direcció de J. Walter i R. Schofield una recopilació que sota el títol Female, disease and the social order in early modern society planteja diverses propostes d'anàlisi dels elements a interrelacionar, entre les quals volem aquí destacar les dels propis editors del text sota el títol "Female, disease and crisis mortality in early modern society", pp. 1-73, la de J. Dúpaquier "Demographic crises and subsistence crisis in France (1650-1725)", pp. 189-199 i la de R. Schofield sobre "Family structure, demography"

insubstituïble, no tant per entendre les lentes i, sovint, imperceptibles anades i vingudes del dia a dia en la llarga durada secular, com la progressiva consolidació dels mecanismes de canvi i transformació en les bases de definició del règim demogràfic antic (7).

Així les coses, l'absència d'un apropament rigorosament quantificat a les fluctuacions en les escomeses de la "parca" troba un punt de justificació no solament en la infranquejable absència de documents, sinó en el nostre mateix àmbit cronològic de delimitació de la recerca. Les evidències semblen demostrar que l'estudi del nombre anual dels difunts adquireix importància capital des del moment en què ens permet de delimitar els ritmes de transformació del règim demogràfic antic. A ningú no s'amaga que l'espai temporal en què ens movem alleugereix, si mes no, la importància ineludible del paper de la mortalitat -analitzada des d'aquest punt de vista- perquè no serà fins un cop ultrapassada la darrera centúria de la modernitat que a la península se sentaran les bases per a superar el rigor de les escomeses de la mortalitat catastròfica i suavitzar la potència de la mortalitat ordinària (8). Per tant, estem en condicions de penetrar en les evidències de la presència de la mort, abans que en la ponderació dels seus indicadors xifrats.

behavior and economic growth' pp 279-304 També A Perrenoud 'Le biologique et l'humain dans le declin séculaire de la mortalité' Annales E.S.C. num. 1, 1985 pp 113-135

(7)- Segons V. Pérez Moreda, "la nupcialidad y la fecundidad pueden regular el proceso demográfico coyunturalmente variando sus niveles en una u otra dirección y casi nunca con carácter universal. Son más sensibles que la mortalidad ante los pequeños cambios coyunturales de signo positivo pero los efectos totales de sus variaciones son también menores (). A largo plazo, por lo tanto, la mortalidad es el componente demográfico principalmente afectado por las transformaciones positivas de la economía y la sociedad, y esta afirmación viene comprobada empíricamente por la reciente historia mundial de la población (). Los niveles de nupcialidad y fecundidad variaban coyunturalmente en proporciones mucho menores de lo que podían hacerlo, coyunturalment también, los niveles de la mortalidad () las oscilaciones bruscas de la mortalidad, universales y siempre en la misma dirección, invertían decisivamente la tendencia demográfica general y convertían a este componente en el primer factor determinante de la evolución de las poblaciones en el marco del 'ciclo demográfico antiguo' " (Las crisis de mortalidad , pp 53-54) Podeu revisar un estat de la qüestió sobre la teoria de la transició demogràfica a J. Arango "La teoria de la transició demogràfica y la experiencia histórica" Revista Española de Investigaciones Sociológicas, fasc. 10, 1980, pp 169-198

(8)- J. Nadal, La población española , pp 14-17

Abans, però, una precisió inicial. Com diu M.W. Flinn, l'impacte de les crisis sobre el creixement o el declivi demogràfics venia determinat per dos factors essencials: la freqüència i la intensitat (9). Tal i com hem posat en evidència en el quadre núm. 3, la ciutat de Lleida va viure un conflictiu segle XVI tant pel que fa a les pestes (10), com a les crisis de subsistència, com a l'aparició d'algunes catàstrofes desestabilitzadores de la pausada vida quotidiana. La seguida cronològica anual dels diversos desastres no permet d'oblidar que, pel que fa a l'assiduitat de les escomeses de mals anys, gairebé, no n'hi ha cap que deixi un respir als atrafegats lleidatans del cinc-cents, a l'igual que a la resta dels habitants del Principat (11). Altra cosa és la intensitat i la profunditat de l'assot. Els anys més durament perillosos són les primeres dècades del segle. La crisi de pesta dels voltants dels anys vint i, sobre tot, la dels anys trenta, la posterior llarga durada dels anys d'escassetat de la meitat de la centúria i el nou cicle pestilent dels darrers anys de segle és evident que van trasbalsar la vitalitat del creixement poblacional per efecte directe de l'entrada de la mort com a gran senyora de l'escenari social (12).

(9)- M.W. Flinn, El sistema demogràfic, p. 75

(10)- L'estudi de la malaltia com a fenomen social és un dels principals centres de debat entre els demògrafs contemporanis. El seu tractament entrelliga no solament la definició del concepte de malaltia, sempre relatiu en funció de la societat que el tipifica, sinó que implica la delimitació d'unes molt concretes pautes de moralitat per tal de restablir l'ordre social que la malaltia ha estroncat. Vegeu sobre el particular algunes de les comunicacions presentades al 17è Congrés Internacional de Ciències Històriques (Madrid, 1990) a la 3a secció dedicada a "Malaltia i Societat", també, J. Bernabeu Mestre, "La actualidad historiográfica de la historia social de la enfermedad", Boletín de la Asociación de Demografía Histórica, núm. 3, 1989, pp. 23-36 i, des d'una vessant antropològica de valoració del concepte de malaltia, M. Kenny y J.M. de Miguel (comps.), La antropología médica en España, Barcelona, 1980 (amb ressenya valorativa a Comentarios d'Antropología Cultural, núm. 4, 1982, pp. 111-114)

(11)- P. Vilar ens dóna una cronologia i valoració de la incidència d'algunes de les més significatives etapes de crisi evident en el decurs del segle XVI. Vegeu Catalunya dins l'Espanya..., vol II, pp. 238-242.

(12)- Vegeu per a una més detallada especificació de la incidència... de cada una de les diverses escomeses de mort a través de les pestes, fams i altres catàstrofes a J. Lladonosa, Història de Lleida, vol II, Tàrraga, 1974, pp. 13-410, resumides en el quadre núm. 3.

Però, en realitat, estem dins un comportament normal de les demografies de tipus antic ja que, en cap dels casos, la duresa dels embits va interrompre la trajectòria d'un creixement que trobava, a més, una de les seves principals bases de suport en la potència de l'onada de nouvinguts que mai no s'haguessin instal·lat a una ciutat pestilent i miserosa. Per tant, la intensitat dels atacs es pot considerar dins dels límits de la normalitat i el despoblament causat per sobremortalitat mai no va arribar als extrems de frenar el protagonisme de la solidesa de l'auge dels indicadors vitals. Aquestes evidències ens permeten acceptar el que de manera generalitzada han verificat els principals estudis de demografia històrica que quantifiquen les proporcions de la mortalitat en un 35-40 per mil (13), quantia en què la mortalitat d'infants acapara gairebé la meitat del total (14). Els nens petits sofrien la part més dura de la manca d'higiene i salubritat en què vivien les gents de l'època i això és el que ha permès verificar que la gran majoria dels nadons abandonats morien irremissiblement al pocs dies. Quan recordem l'elevada taxa d'il·legítims a la ciutat, que havíem quantificat als voltants d'un 8% sobre el total dels naixements i, a més, verifiquem el detall que en cap dels registres de casament hi consta cap individu amb el nom d'"Expòsit" o "Bordes", per exemple, la realitat resulta, si més no, sospitosa de què poques devien ser les criatures abandonades que arribaven a adults, cosa que es posa

(13)- Si la població de Lleida fos analitzada des del model d'interpretació de les poblacions estables caldria fer un balanç de la taxa de mortalitat que igualés el de la taxa de natalitat i, així, ens trobaríem amb una taxa que rondaria una proporció propera al 50-60 per mil, la qual cosa anul·laria la verificada tendència al creixement de la corba demogràfica traçada a partir dels baptismes. Qualsevulla de les equacions que resumeix J. Dúpaquier sobre models de pretesa estabilitat, resulten a totes llums inaplicables a les quanties que ens ofereixen les dades lleidatanes. Vegeu A. Coale i P. Demeny Regional model life tables and stable populations Princeton 1966 citats per J. Dúpaquier Pour la démographie, pp. 64-69.

(14)- W. Kula recollint dades quantificades a través de reconstrucció de famílies i de mètodes més simplificats de treball en demografia històrica constata que la mortalitat dels recien nascuts -fins un any d'edat- ronda entre un 27,3% i un 28,8% i que els que van arribar a ultrapassar la vintena d'anys no eren més de la meitat de tots els nascuts (entre un 48,9% i un 50,7%). Vegeu W. Kula Problemas y métodos de la Historia Económica, Barcelona, 1977³, p. 334.

clarament de manifest en la realitat barcelonina, perfectament assimilable a la nostra propera (15).

Però, si bé els nens probablement acaparaven les quanties més elevades de morts en funció de la classificació per grups d'edats, els adults havien d'observar amb indiferència com la seva vida penjava, massa sovint, d'un fil precari. De tots és sabut que una llarga esperança de vida no era, precisament, un tema sobre el qual els individus de l'Antic Règim tinguessin posats els seus millors somnis (16). P. Chaunu va definir la vellesa com un felix accident i, parlar de longevitat, no vol dir res més que atrevir-se a ultrapassar els límits de la cinquantena (17). La realitat quotidiana prou bé s'ha encarregat de demostrar que pocs eren els que donaven el salt endavant després de creuar tan dura frontera. I aquesta evidència es concreta en dos elements prou significatius: els pares no poden arribar a assistir a la boda dels fills i la durada de la vida en parella no permet gaudir durant gaires anys del plaer d'aquell "companionate marriage". Entrem-hi amb més deteniment.

(15)- Com diu A. Roldán, "la taxa de mortalitat infantil en sentit estricte (0-1 anys) és del 92,09%. l'esperança de vida augmenta amb l'edat, i si s'ha aconseguit superar el primer any, hi ha més possibilitats de salvar-se d'aquesta mortalitat catastròfica que constitueix la norma als hospitals de nens abandonats" a "Els nens abandonats a la Catalunya del segle XVII" L'Avenc, num. 66, Barcelona, 1983, p. 65.

(16)- Així, per exemple, E.A. Wrigley estima que a Colyton en el període comprès entre 1538 i 1624 esota una hipòtesi de mortalitat màxima, l'esperança de vida en néixer es podria quantificar en 40,6 anys mentre que amb una mortalitat mínima l'edat rondaria els 45,8 anys, considerant els 42,2 anys com a punt mitjà, edats que es veuen sensiblement reduïdes durant el segle XVII i XVIII (les mitjanes les quantifica en 36,9 i 41,6). Vegeu E.A. Wrigley, "La mortalidad en la Inglaterra preindustrial: el caso de Colyton, Devonshire, durante tres siglos" a D.V. Glass i R. Revelle (eds.) Población y cambio social. Estudios en demografía histórica, Madrid, 1978, p. 274. Vegeu també les dades recollides en aquest sentit per P. Knudsen, Feudalismo tardío y capital..., p. 31.

(17)- Sovint s'ha concretat un'esperança de vida notablement escassa als voltants dels trenta o quaranta anys cosa que no es pot correspondre, de cap de les maneres, amb la verificació d'un accés al matrimoni tardà en la gran majoria del territori de l'Europa occidental. És així novament útil recordar aquella precisa síntesi que en paraules de J. Fourastié recollim en el capítol anterior, qui s'expressava en els següents termes: "viviría 52 años en promedio. La edad promedio de los hijos al morir su padre o su madre era de 14 años. Todos los padres morían antes de haber finalizado la educación de sus hijos menores" (vegeu supra apartat 5.3.3).

6.1- ELS PARES I EL CASAMENT DELS FILLS: UNA ABSÈNCIA NOTABLE.

La mort: la gran senyora. Una de les situacions vitals que més propera resulta a la sensació d'haver acabat amb tota una trajectòria és la de poder contemplar com es casen els fills. La majoria de les vegades els homes i les dones de les societats pre-industrials no van poder arribar a veure com els seus fills assolien la independència definitiva del nucli patern. Tal realitat era, si més no, preocupant en el sentit que va obligar els pares a convertir-se en éssers previsors per tal de no deixar l'esdevenidor de la possible fortuna dels néts en mans d'uns esbojarrats pares que poguessin malgastar un sempre precari patrimoni. Hem parlat, anteriorment, amb deteniment sobre un dels possibles significats que podia atorgar-se a la signatura de capítols matrimonials com a eina preventiva i de control dels pares sobre les decisions dels fills. Aquest punt ja ha quedat clarament demostrat.

Cal ara que ens entretinguem en observar les quanties i proporcions de pares que no poden assistir al casament dels fills per tal de trobar alguns indicis que ens puguin resultar reveladors del pes de la mort en les decisions quotidianes dels individus. Hem establert en planes precedents que els nois es casaven a una edat promig de vint-i-set anys i les noies al voltant dels vint-i-quatre. Si considerem aquesta quantificació mínimament estable al llarg de diverses generacions successives, cal deduir que, en el moment de casar-se el primogènit, els pares tindrien, respectivament, cinquanta-cinc i quaranta-nou anys, acceptant com a vàlida la hipòtesi, no sempre certa, que el primer fill, en absència de mètodes anticonceptius, el tenien durant el primer any de convivència

conjugal. Els sogres eren ja certament persones properes a la senectud i, segurament, el segon dels fills ja havia de prescindir de la companyia dels progenitors en canviar d'estat. Sobre aquest particular els registres de casaments, es mostren especialment respectuosos en el moment de fer constar la presència o absència dels pares en el casament. L'evidència sembla certament comuna arreu:

"...la muerte hizo sentir su presencia en la familia catalana con la implacabilidad característica del Antiguo Régimen. Según Miguel Sánchez, del análisis de los capítulos matrimoniales del siglo XVII en Cerdanyola se deduce que el 65,5% de los padres de los contrayentes eran difuntos en el momento de las nupcias, en mayor proporción los padres de las novias (80%) y en menor los padres de los novios (52%). Parecidas proporciones observamos en Terrassa (60%), Barcelona (63%) y Moià (48%). La formación del hogar se hacía pues en la mayor parte de los casos en ausencia de toda o parte de la representación de la generación anterior. De ahí precisamente el esfuerzo paterno por controlar el futuro (a través de las capitulaciones o los testamentos) más allá de su desaparición física..." (18).

A Lleida, la situació posa de manifest tendències clarament similars, tal i com queda palès en les quanties recollides en el quadre núm. 25 (reviseu també el detall anual a l'apèndix núm. 7). Una mica menys de la meitat dels pares del nuvi romanen vius en celebrar-se el casament (47,15% el pare i 47,61% la mare), mentre que, en el cas de la núvia, ultrapassen la meitat del total de pares consignats (52,98% el pare i 54,66% la mare), diferències fàcilment explicables pel fet que les dones sempre es caïen uns pocs anys més joves que els nois, cosa que deixa un major marge de vida als sogres del marit. En el quadre, la resta dels grans agrupaments que hem fixat al respecte ens informen de dues realitats més. D'una banda, la preocupació per detallar, en alguns casos, que els pares són ja difunts (indicat amb aquella abreviatura llatina del

(18) - R. García Cárcel, *Historia de Cataluña*, vol. I, p. 203

"q^o"). I, d'una altra, que cal deixar un cert marge al dubte sobre la fiabilitat final d'ambdues quanties, des del moment en què els progenitors no sempre són citats amb exhaustivitat, principalment en el cas dels nois, cosa que, indubtablement podria modificar part de la realitat fins aquí exposada. Moltes vegades romanen absolutament oblidats, tant per les institucions, com pels cònjuges, pares que ja fa temps que són morts o els dels nouvinguts a la ciutat que han quedat al lloc d'origen i aquests incrementen els valors del grup que hem tipificat com "ignorats".

Així les coses, el que sí podem considerar com un fet clarament demostrat és que, fent promig, la meitat aproximada dels pares del joves lleidatans no assistien al casament dels fills. Malgrat tot, aquesta no és l'única constatació possible a fer. Cal veure, a més, si l'evolució secular de tal crua realitat ens dóna alguna indicació més que es pugui relacionar amb les anades i vingudes dels indicadors vitals, que, fins aquest punt, hem delimitat pel que fa a la trajectòria d'evolució del poblament de la ciutat al llarg del segle XVI. A tal fi, hem establert tres grans períodes per tal de verificar si es produïa algun canvi substancial en la significació quantitativa del nombre de pares difunts en el moment de l'esposori.

La realitat resulta corprenedora. Revisem les quanties absolutes i les proporcions que consten en la columna dels pares morts. Entre 1547 (data d'inici dels registres de casaments) i 1583, es produeix un cert increment progressiu, excepció feta dels pares de les noies, la nota més destacada del qual seria la lleugera pujada que es pot verificar a principis dels seixanta. A partir del 1584, les xifres es desapareixen. En un primer moment, la més directa i lineal valoració a fer era que hi havia hagut una important alteració en la manera d'elaborar el registre i que el copista

havia esmerat el detall i la precisió en deixar constància d'aquests petits fets que, en realitat, poc afectaven al casament "per se". Però, amb tot, hi havia algunes sospitoses coincidències. La primera d'elles era la similitud en les trajectòries de tots quatre pares, homes i dones. La segona i fonamental, el paral·lelisme total que es produeix entre l'estroncament de la tendència secular a l'alça de la natalitat i la sobtada pujada en el nombre de pares morts en la darrera etapa del segle (compareu la gràfica núm. 1 amb la núm. 32).

Probablement, l'exagerada pujada de la corba gràfica s'hauria de matisar, però la realitat no queda gens ni mica encoberta. A partir dels anys vuitanta, la puixança natalista troba un fre sobtat en l'aparició d'una forta mortalitat que s'escampa arreu per tots els racons de la ciutat. Aquesta inesperada entrada trasbalsa tot el territori català i la gran majoria dels indicadors poblacionals i econòmics donen proves feaents de què alguna cosa està afectant la vitalitat lentament acumulada en els darrers decennis (19). Sobre, així, un període incert, en què les autoritats manifesten, continuament, la seva preocupació per la difusió del contagi. A Barcelona i a totes les ciutats, s'inicia la posada en pràctica de tota una llarga sèrie de mesures encaminades a posar frens a l'extensió ja inevitable del mal pestilent (20), que va assolir cotes de mortalitat tan

(19) - La pesta es precipita sobre la ciutat. Quan gairebé ja s'ha acabat, per l'octubre, els consellers compten les víctimes: 10.935 i més de 6.000 fugitius són a les portes i demanen d'entrar, perquè han esgotat tot llurs recursos, nom els autoritza amb el risc d'una nova catàstrofe, que sortosament no es produeix, els morts són tots de la classe baixa, la gent benestant han tornat el més tard possible, la desgràcia ha compromès molts grans projectes municipals, entre els quals el Canal d'Urgell. Aquests projectes estaven lligats a la fase de prosperitat immediatament anterior. La pesta és, doncs, un factor que cal no negligir. P. Vilar, Catalunya dins..., vol. II, pp. 241, també altres referències a J. Nadal i E. Giralt, "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717", Revista de Historia Moderna, III, 1953, pp. 245-254. J. Nadal, "La població" a J. Nadal i Ferreras i Ph. Wolff (dirs.), Història de Catalunya, Barcelona, 1983, pp. 65-74, R. Garcia Cárcel, Historia de Cataluña, vol. II, p. 27-30, N. Sales, Els segles de la decadència, Segles XVI-XVIII, Barcelona, 1989, pp. 115-116.

(20) - Són gairebé deu anys de malestar a la capital del Principat a causa de la difusió de la malaltia, els quals s'inicien i s'acaben amb dos avisos de contagi general (1580 i 1589-90), situació que solament s'havia produït amb anterioritat amb la pesta de 1530 i la de 1558. Vegeu A. Simon, "La població catalana", p. 13.

desastroses que han permès d'establir comparances amb una de les més grans epidèmies que assolaren la ciutat de Londres (21).

A Lleida, segons J. Lladonosa, des del 1586 al 1599 ens trobem plenament immersos en un cicle perillosament crític, que obliga a les autoritats a prendre consciència de la gravetat de la situació i a adoptar mesures extremes. Són anys difícils, embolicats amb desequilibris agraris per males collites i dificultats financeres al municipi, que porten a un visible estat de misèria generalitzada (22). Al 1589, la gravetat de la situació esclata amb el que s'ha denominat com "avalot dels captaires", fet que posa, novament, sobre la taula la realitat ineludible de què els desposseïts van rebre la part més dura de l'atac de pesta i de la misèria productiva (23). La sobremortalitat (24) d'aquests anys arriba sovint a situacions desesperades, algunes de les quals són recollides en els llibres d'acords municipals:

(21)- "The plague of 1589-90 which carried off 11 723 or considerably more than one fifth of the population was relatively as calamitous as the great plague of London. No other visitation of the pest was so severe () more than a tenth of the inhabitants may have succumbed to the pestilence of 1489-90" R.S. Smith, "Barcelona 'bills of mortality' and population, 1457-1590" The Journal of political economy T XLIV 1936 pp 91-92. Com a estudi útil per a establir comparances vegeu i Sutherland, "¿Cuándo fue la gran peste? La mortalidad en Londres de 1563 a 1665" a D.V. Glass i R. Revell (eds.), Población y cambio social, pp 289-320

(22)- Misèria generalitzada que es podrà percebre arreu i que durarà llarg temps en tots els racons de la vida quotidiana de la Lleida del segle XVI. L'església, la tradicional recaptadora de diners a través de les rendes de la terra, ho posa de manifest, igual que el més miserable dels pobres que van arribar fins a la revolta, quan els capellans es queixen davant el visitador encarregat pel bisbe el dia 27 de març de 1597 "en les visites per V.M. fetes de la parroquial Iglesia de S. Joan de la pnt. ciutat de Lleida a vist molt clarament la molta necessitat y penuria axi de vestiments per dir misses com son casuelles estoiles manilles calcers patines corporals () pera fer los ornamentos decentes y convenientes per la celebracio de las misses y com la dita iglesia sia molt pobre y misera y axi en lo nombre de ses ganacias ço son los aniversaris estant que de la iglesia uns dies ab altres nengun beneficiat no trau eis diners per son sustento y la eagrstia no tinga renda alguna () y hont se puguera fer ornaments necessaris y quals convenen al servei de Nostre Señor pero ni sols una casullia del que surt resulta algun scandal en lo segiar devotes los sacrificia poc venerats y solemnisats qual conve a tan gran sacrifici y asso per ser los ornamentos tan velle e dolents" A.C.L. Libro quinto de la visita del Dr. Pedro Raffel Conia offic y visitador general del Ilmo. Sr. D. Pedro de Aragón Obispo de Lérida, 1596, Secció de visites pastorals, reg. núm 2

(23)- Per a entrar amb més deteniment en tots aquests processos vegeu J. Lladonosa, Història de Lleida, vol II, pp 274-276

(24)- A Simón quantifica la incidència proporcional d'aquesta sobremortalitat en un 119,5. Cal recordar que es considera aplicable el terme de sobremortalitat des del moment en què es supera en un 50% el nivell de la mortalitat considerada normal. Vegeu A. Simón, "La població catalana", p. 14

"...per ésser tan poc lo pati y estar tants cossos y cadàvers en ell enterrats que ja no ni pot cabre apenes més, com a l'experiència s'és vist, que enterrant algun cadaver, los ministros de dit hospital sols hi llançaven e ho hi posaven un cabasset o dos de terra...y seguint-se alguna pluja e ab lo temps venir a descobrir-se dits cossos i ab lo sol venir a escalfar-se y corrompre's en tanta manera que llancen una factió y pudor intolerable..." (25).

Totes aquestes referències el que ens diuen no és altra cosa que la sobtada pujada en el nombre de pares i mares morts en el moment de celebrar-se el casament dels fills, a partir del 1580, respon, certament, a una desestabilització demogràfica evident, forta a Lleida i comuna al Principat. La trajectòria és així força significativa, ja que el punt més àlgid es correspon amb l'any 1586, el de més greu incidència. Després, la gravetat se suavitza, cosa que permet acabar el segle amb una major tranquil litat. Cal dir, però, que aquestes pestes no van arribar a tenir, en el cas català, la duresa que va assolir la pesta atlàntica castellana de finals de segle, indicador en superfície del cant de cigne de l'auge de la primera de les potències europees. La pesta, al Principat, va desestabilitzar, però no va estroncar de cap de les maneres un auge que no solament depenia del creixement vegetatiu de la població del territori, sinó que estava íntimament lligat a factors de creixement exterior (26). Davant crisis demogràfiques similars, les disparitats en les bases sobre les quals van incidir marquen les pautes de les possibilitats de la recuperació i/o de l'esfondrament posteriors (27)

(25)- La claredat expositiva de tal referència és la que ens ha portat a transcriure-la no sol per donar rellevància a la força de l'asset pestilent, sinó a les implicacions que tals escames tenien de cara a garantir la salubritat i la higiene urbanes. Vegeu J. Lladonosa, Historia de Lleida, vol II, p. 324 (cita sense indicació de referència d'arxiu)

(26)- Amb tot cal matisar * tot i que han sorgit veus senyalant que aquestes sotragades epidèmiques són ràpidament assimilades pels mecanismes de recuperació de la població en especial la fecunditat i la nupcialitat, la transcendència demogràfica d'alguna d'aquestes grans mortalitats és inqüestionable * A. Simon, "La població catalana.", p. 14

(27)- Ningu no ha definit de manera més clara l'entitat i realitat d'aquests processos que en P. Vilar a la Catalunya dins..., vol II, pp. 304-307. Sobre el sentit de la fallida demogràfica castellana vegeu V. Pérez Moreda, Las crisis de mortalidad..., pp. 246-247

6.2- LA FRAGILITAT DEL VINCLE CONJUGAL

La mort afecta a tots sense distinció de sexes ni edats, ja ho sabem. Els pares moren, però també ho fan els nens, els joves i els casats. I, així, aquells recentment creats nuclis conjugals es veuen desbaratats en mancar una de les peces base que els havia constituït. L'alternativa no és altra que cercar la possibilitat de la reconstrucció. Hem exposat amb anterioritat com el matrimoni no era solament el producte final d'un afer amorós, sinó que, la gran majoria de les vegades, no era altra cosa que un pacte a través del qual es perpetuava una concreta línia de transmissió de la propietat. En absència d'una de les parts, la cosa es complica i els pactes i l'ordre normal poden resultar alterats. Aquest fet és el que ens obliga a entrar en consideració del fenomen de les segones núpcies com a producte de dues realitats en conflicte: d'una banda, la força indubtablement desestabilitzadora de la mort i, d'una altra, la necessitat de la societat de donar una resposta tolerant o repressiva en el moment d'acceptar l'alteració d'un ordre familiar que tan minuciosament havia estat fixat.

Homes i dones moren cada dia. Els varons, en general, tenen més edat quan es casen, acaparen un major nivell de vida pública, la qual cosa els fa més vulnerables a qualsevol possible contagi de malaltia, i deixen la vida, per terme mig, abans que les dones (28). Les femelles treballen, sovint, amb igual duresa que els homes i, a més, tenen

(28) - "la mujeres viven más que los hombres, y no como se creía hasta hace poco porque los segundos sean en muchos campos más activos que las primeras, sino, según parece, por causa de la diferente composición genética del par cromosómico sexual" a F. Bustelo, "La población de Cataluña en el siglo XVIII", Hacienda Pública Española núm. 38, Madrid, 1976, p. 64.

que suportar el risc continu del desgast físic de l'embaràs i la inevitable mortalitat en el moment del part per manca d'higiene, per debilitat física a causa d'una alimentació escassa i poc equilibrada i per les complicacions que tal procés clínic sempre comportava. Ambdós són carnassa a devorar per la difusió de les malalties incontrolades. Tal realitat, té la seva plasmació evident en el traçat de qualsevol corba de mortalitat, però de manera més íntima, es posa clarament de manifest en les quanties de la viduïtat. Tal i com hem reflectit en planes precedents, la proporció de matrimonis en què algun dels cònjuguos sigui vidu suposa, al llarg del segle, aproximadament, una quarta part sobre el total dels casaments (24,74%) Proporció que experimenta una evolució oscil·lant en el decurs del període que aquí estudiem (29)

A l'Antic Règim, els matrimonis no es fraccionen, majoritàriament, per problemes de convivència, ho fan sota els dictats exigents de la mort i, per tant, un elevat accés, per terme mig, a un segon matrimoni és un lloc comú en les poblacions pre-industrials, tal i com ho certifica l'evidència documental disponible (30) Així, ens trobem arreu una realitat comuna i de transcendental importància Els exemples francesos resulten absolutament contundents: a Crulai el 63% de les unions es trenquen a causa de la mort del marit, a Tourouvre i a Argenteuil el 56%, a Anet (Normandia) el 59,5%, a Conflans-en-Jarnisy (Lorraine) el 54,5%, a Barneville (Basse-Normandia) el 57,5%; a Pont-de-Vaux el 27,5%, a

(29): Oscil·lant tal i com ho evidencien quanties que abans hem fet constar amb detall (vegeu supra part 5.3.2 i que aquí reproduïm novament de 1547 a 1565, la proporció dels casaments amb algun dels cònjuguos vidu és de 20,36%, de 1566 a 1583, la ràtio és la més alta cosa que coincideix amb una de les èpoques en què clarament s'inicia una important desestabilització de la tendència al creixement poblacional i la quantia es pot xifrar en un 29,06% La darrera època del segle entre 1584 i 1600 recull un 24,93% Són en qualsevol dels casos proporcions altament significatives de la fragilitat de les unions conjugals

(30): A. Bellotini "Les remariages dans la ville et dans la campagne de Bologne aux dix-neuvieme siècle" a J. Dúpaquier i altres, Marriage et remariage in population, p. 259

Cormeilles-en-Parisis el 28,8% i així successivament (31). Situació aquesta que en res es diferencia de la realitat anglesa (32), italiana (33) o de la península ibèrica (34).

Si hom dóna un cop d'ull a algunes monografies locals del nostre territori proper, se n'adonarà de la significació demogràfica del pes de les segones núpcies, tant masculines com femenines (35). Així, a Galícia, al Sainés, sobre un 15% de la població es torna a casar i solament es pot comptabilitzar una dona per cada tres homes que volen deixar de ser vidus (36) i, a Xallas, un 38,5% de les dones moren vídues (37), proporcions moderades que es corresponen amb una elevada proporció de solteria definitiva. A Castella, el nombre de dones que moren més tard que llur espòs augmenta, ja que, a terres lleoneses, es calcula en un 60,6% (38) i, a les rodalies de Valladolid, el destacat nombre de dones sense marit permeten que B. Bennassar parli del "problema de les vídues"

(31) Són totes referències recollides per G. Cabourdin qui considera com a valor promig, en el cas francès, unes proporcions al voltant del 55% i el 63%. Vegeu "Le remariage en France sous l'Ancien Régime (seizième-dix-huitième siècles)" a J. Dûpequier i altres Marriage et remariage in populations, pp. 274-275

(32) "perhaps as many as 30 per cent of all those marrying were widows or widowers in the mid sixteenth century - a situation which may owe much to mortality crises" E. A. Wrigley i R. S. Schofield The population history of England, p. 258

(33) Reviseu les interessants reflexions que sobre el particular aporta G. Delille "Un problema di demografia storica uomini e donne fronte alla morte" a E. Sori Demografia Storica Bologna 1975 pp. 257-284 esp. pp. 27-283

(34) Cal aquí fer una precisió d'entrada. Les quantificacions que aportem d'ara endavant, deixen de banda una variable fonamental com és la cronològica. La raó no és altra que la dificultat de trobar índexs de períodes icònics. El que importa des del nostre peculiar enfocament, no és altra cosa que prendre les proporcions de la viduitat com a valors significatius del seu pes sobre els comportaments matrimonials, prescindint de la ineludible variable temporal. No cal ni dir que no es pot de cap manera equiparar la seva incidència al XVII amb la del XVIII però les encara nombroses mancances en l'abast i amplitud de la recerca obliguen a dir a l'apropament un enfocament més general.

(35) Fora de les habituals consideracions sobre l'accés diferencial d'homes i dones a un segon matrimoni, cal precisar que l'evidència pot resultar confosa en el sentit que els estudis que efectuen reconstrucció de famílies detecten uns nivells de viduitat masculina majors que els que solament es basen en un buidat nominal, la qual cosa és producte d'un fet que ja hem comentat amb anterioritat: la importància de l'intraenregistrament de l'estat civil anterior de l'espòs en el moment de casar-se i la major cura i precisió en detallar el de la dona, cosa que augmenta de manera evident els índexs de viduitat masculina o femenina segons els casos.

(36) J. M. Pérez García Un modelo de sociedad rural, pp. 117-118

(37) B. Br. Mallón, La jurisdicción de Xallas, p. 169

(38) L. M. Pérez, La Bañeza y su tierra, p. 120

(39). Extremadura reflecteix realitats similars. La proporció de matrimonis en segones núpcies oscil·la entre un 33,7 i un 7,7% al llarg del XVI i d'aquests el 52,9% eren homes i el 41,7% dones (40) i poques són les diferències que s'estableixen amb la realitat que ha posat en evidència la recerca sobre els nivells de la viduitat a Andalusia, amb Granada amb un 18,7% (41), Ayamonte amb un 30% aproximadament (42), Còrdoba entre un 25% i un 38%, en els períodes de més crítica mortalitat (43), i Càdis amb un 18,6% de vídues i un 4,6% de vidus (44). Si seguim amb el recorregut geogràfic, les constatacions de que l'òbit d'un dels esposos marca una petjada profunda sobre els comportaments matrimonials segurament resultant aclaparadorament rellevants. A Múrcia, la misèria i la mort agreugen la situació de moltes de les dones que, sense marit, havien perdut part dels seus ingressos, fet que complica un difícil problema de distribució de la riquesa i que relaciona íntimament pobresa i mort (45). A les terres valencianes, es demostra que gairebé un terç de la població que es casa accedeix al matrimoni en una segona oportunitat (46), cosa que es pot manifestar en un exemple com el de Bellreguard on la relació queda fixada en un 11,7% de vidus front a un 43,3% de vídues (47). A

(39) - " tenemos al menos una certeza: el gran número de viudas aumenta las cargas sociales de la población y favorece su empobrecimiento. Ya hemos tenido ocasión de demostrar el carácter eminentemente femenino del pauperismo de Medina del Campo y Segovia contribuyendo la viudedad a explicar gran parte de este fenómeno." B. Bannasar Valladolid en el siglo de Oro, pp. 180-181.

(40) - I. Testón Nuñez Amor, sexo y matrimonio, pp. 119-120.

(41) - A Granada, la proporció de vidus entre els difunts acapara un 18,7% quantia que cal explicar en comparació a l'exagerada xifra estimada de solters (32,1%). Vegeu F. Sánchez-Montes La población granadina, pp. 187-189.

(42) - Els matrimonis entre vidus i solters ocupen entre un 8,4% i un 13,3% entre solter i vídua un 9,8% i entre vidus un 9,8%. J. L. Sánchez Lora, Demografía y análisis histórico, pp. 154-156.

(43) - J. Fortes Pérez, "La evolución demográfica de Córdoba en los siglos XVI y XVII" Actas del Primer Congreso de historia de Andalucía, vol. I, p. 384.

(44) - J. Pérez, La población de Cádiz a fines del Antiguo Régimen, Cádiz 1989, p. 98.

(45) - F. Chacón, Múrcia en la centuria, pp. 135-138.

(46) - J. Casey, El Reino de Valencia, p. 21.

(47) - Proporcions que són similars a les de l'entorn proper amb Nules amb un 15% de vídues i un 27% de vidus o lleugerament inferiors a les de l'Algar (24,4% els homes i 27% les dones). Són totes referències recollides per Casanova, Muñoz Puig, L'Antic Règim demogràfic a una comunitat rural, pp. 117.

Aragó, és un quart de la població el que veu desestabilitzar-se la seva convivència conjugal i, a Catalunya, la fragilitat de les unions matrimonials és un dels trets essencials de definició dels comportaments que modifiquen les pautes de la nupcialitat (48). Així les coses, les evidències les podríem allargar fins l'aborriment, en el sentit de verificar que el "remariage" era un comportament absolutament freqüent en les societats pre-industrials, com a signe explícit del pes que la mort imposava a unes gens que veien perillar la seva vida de manera constant i que, a la vegada, enmig de la desfeta d'un nucli conjugal, es trobaven, de sobte, amb la porta oberta a la misèria i a la ruïna.

A Lleida, les coses no es diferencien gens dels seus encontorns propers i, en bona mesura, les evidències quantitatives ens portaran a parlar amb més amplitud de la viduitat de les dones abans que la dels homes. Les dades censals en són una primera ineludible referència. Al fogatge de 1553, trobem citades un total de 78 vídues, la qual cosa implica un 8,3% sobre el total de la població contribuent laica (49), proporció que resulta marcadament similar a la que permeten quantificar les fonts censals del segle XVIII (50). Són aquestes dones, les que han de

(48): La fragilitat de la unió matrimonial era molt gran amb freqüent interrupció de la natexa a causa de la mort d'un dels esposos amb més freqüència l'esposa. Això va condicionar l'abundor de matrimonis en segones i terceres nupcies. A Palamós al 1641-1660 s'assoleix un percentatge d'un 31% d'esposes vídues (J. Nadal). A Calonge al llarg del segle XVII el 41,8% dels casaments s'efectuava amb algun consort viu (F. Rios Ullastres). A Banyoles, entre el 1700 i el 1749, solament el 69% dels matrimonis es realitzaven entre solters augmentant aquest percentatge durant la segona meitat del segle a un 76% (D. Terrades). Són més els homes que es casen per segona vegada que no pas les dones. El nombre de vídues que figuren als Catastres de principi del segle XVIII és notable. A Barcelona, durant el 1717, assoleixen un percentatge de 14,47% dels caps de família, quelcom inferior al percentatge del 1516 (un 17,44%) (vegeu R. García Cárcel "La recerca sobre la família catalana" p. 49).

(49): Els orígens per barri d'aquestes vídues són els següents: 33 són de la parròquia de S. Joan, 20 de S. Llorenç, 17 de S. M. Magdalena, 7 de S. Andreu i 1 de La Pont. La seva proporció front al valor total de focs produïts de la suma dels comptabilitzats com laics i militars, prescindint dels eclesiàstics, es de 78 sobre 940, la qual cosa ens dóna un valor d'un 8,3%. Vegeu J. Iglésies El fogatge de 1553, vol. I, p. 232 i vol. II, pp. 323-334.

(50): Segons L. Pla i M.A. Serrano, al 1718 consten com a vídues un 2,03% dels homes i un 13,58% de les dones, mentre que al 1787 les proporcions són de 3,83% i 10,49% éssent el conjunt de la població que s'ha quedat sense cònjuge en tal data, un 7,21% sobre el total poblacional lleugerament més baix que el 6,91%

fer front al manteniment d'una trencada estabilitat familiar, les que, a poc a poc, han de cercar un nou espòs per tal de no veure's abocades a la misèria -deixant aquí de banda altres motivacions estrictament personals-. Estem davant d'un il·largument debatut tema: el de la permissivitat front a les segones núpcies de les dones. La gran majoria dels indicadors semblen donar carta de naturalesa a què el nombre de vídues sempre és més elevat que el de vidus, mentre que són els homes els que repeteixen una experiència conjugal més vegades que les dones (51). Arribar a una certesa final definitiva és francament difícil perquè els problemes heurístics són els primers greus entrebancs.

Una certa tradició literària va donar a parlar respecte al mite de la "viuda alegre" i, a partir d'aquest punt, la discussió estava servida. Les diverses tradicions legals i religioses representaven, teòricament, un fort fre a la possibilitat de les dones de lligar-se, en una segona oportunitat, a un home pels problemes que podia comportar en el moment de transmetre l'herència als fills (52). Juntament a aquest fet, la realitat comuna on la recerca sobre els comportaments matrimonials, arreu d'Europa, posa clarament de manifest que eren els homes els que més vegades es tornaven a casar, sobretot, perquè precisaven suplir la força

català. Vegau Li Pla i M.A. Serrano "Les estructures socio-professionals de Lleida al segle XVIII" Exemplar no publicat, 1987 p 6-7

(51)- "Les veuves sont partout nombreuses. Les guerres, les invasions et les pillages réguliers ont surtout décimé la population adulte masculine. Pas de village où la proportion des veuves par rapport à la population ne soit très supérieure à ce qu'elle est actuellement. Cette proportion est du quart ou même du tiers. A Mirebeau, en 1664, il y a 34 veuves sur un total de 135 feux. A Fontaine-Française, en 1645, il y a 180 imposés et 55 veuves et filles. Il en est à peu près de même dans les villes. Auxonne compte 144 veuves sur un total de 618 habitants parmi lesquels il y a 141 réfugiés. C'était là un élément qui constituait pour la communauté une charge plus qu'une aide." G. Roupnel, Les populations de la ville et de la campagne dionnaises au XVIIe siècle, Paris, 1964, pp 23-24

(52)- Sobre el particular, vegau amb més deteniment les reflexions que aporta E. Gacto "Entre la debilidad y la simpleza. La mujer ante la ley" a "Historia de una marginación: la mujer en España" Historia 16, núm. 145, Madrid, 1988, p. 24

de treball domèstica i la capacitat reproductora, perduda amb la defunció de la primera esposa (53).

Però, amb tota una llarga evidència en contra, la realitat de Lleida és una altra molt diferent. Són les femelles les grans protagonistes dels afers de "remariage". Seria excessiu interpretar-ho en funció d'aquell privilegiat paper que el dret civil català atorgava a la dona com a transmissora de la dot, cosa que li permetia de disposar d'un patrimoni folgat que la feia objecte de nombrosos requeriments masculins. Contràriament, no podem infravalorar la realitat de tal evidència de comportament en funció d'unes suposadament poc fiables proves heurístiques (54) i, en aquesta situació, cal girar els ulls envers les quanties concretes i la seva evolució al llarg del temps. En aquest sentit, el quadre núm. 26 resulta suficientment explícit.

Les proporcions masculines oscil·len entre un valor 0 i el més elevat de 23,29%, mentre que les dones tenen el més baix en un 7,61% i el més alt en un 34,26%. En qualsevol dels casos, les quanties de les dones que es tornen a casar superen, any a any i sempre amb escreix -excepte en un cas concret, 1567- les dels homes que intenten canviar d'estat i, fora d'aquesta constatació, la millor de les explicacions la trobarem quan observem que la gran majoria de les vídues es tornen a

(53)- Vegeu algunes valoracions sobre el particular a B. J. Todd "The remarrying widow: a stereotype reconsidered" dins M. Prior (ed.) *Women in English society 1500-1800* London, 1985, pp. 54-92. G. Cabourdin, "Le remariage sous l'Ancien Régime" i C. A. Corsini, "Why is remariage a male affair? Some evidence from Tuscan Villages during the Eighteenth Century" ambdós a J. Dûpequier i altres, *Marriage and remariage in populations*, pp. 282-285 i 384-395 i M. Vigil, *La vida de las mujeres*, pp. 200-204.

(54)- Hem comentat amb anterioritat que, en el moment de fixar el càlcul de l'edat d'accés al matrimoni a través de mètode de mostreig, hem detectat una certa proporció d'homes que eren vidus però que no constaven com a tals. Així, en el quadre núm. 20, tenim que d'un total 255 casos, 15 eren vidus i 6 d'ells no estaven inscrits com a tals la qual cosa implica una proporció sobre el total de 2,35% i sobre els vidus d'un 40%. Si aquestes proporcions les traïem al conjunt dels registres de casaments, tindrem que sobre 4.356 partides de casament 256 (5,87%) haurien de correspondre a homes vidus a diferència dels 188 (4,5%) que queden consignats en el quadre núm. 19. Valorant com a hipotèticament certs tals càlculs, caldria acceptar que són menys els homes que les dones que es tornen a casar.

casar amb un home que desenvolupi una feina similar a la del difunt, la qual cosa ens apropa a la imatge de la dona que hereda unes terres, una botiga o un taller i que cerca algú que l'ajudi a regentar i continuar amb el normal desenvolupament d'una activitat productiva, essencial per a la subsistència familiar. Sobre aquest particular, ens hi entretindrem més endavant.

Per acabar solament una darrera precisió que ens torna a lligar amb allò que havíem comentat al principi en parlar de la fragilitat de les unions conjugals. En absència de reconstrucció de famílies no podem calcular els intervals normals que la societat "fixa" com a acceptables per a donar un sempre controvertit salt endavant públic, com és canviar d'estat enmig d'un entorn poc preparat a les novetats i sota una mural religiosa estretament respectuosa amb la mort i exigent amb els comportaments que els pròxims es veuen obligats a observar (55). Però, si bé això no ha estat possible, sí que hem cercat la manera de calcular la distància entre les dates d'un primer i un segon casament, la qual cosa ens permetrà d'apropar-nos a la durada d'algunes relacions conjugals, que, en un moment concret de la seva trajectòria vital, es veuen fragmentades per la mort d'un dels consorts.

En el cas del marit, el seguiment de les vegades que cada individu era enregistrat en l'índex final del llibre ens permet de calcular l'espai que separa la celebració dels diversos casaments (56); en el cas de

(55)- M. Vigil, La vida de las mujeres, pp 195-207

(56)- El procediment ha estat el següent: en el llibre de registre de 1547 a 1565, es conservava un índex elaborat amb minuciosa cura. En ell, els casaments eren consignats a través de la referència del cognom del marit. Varem, així, recopilar tots els individus que eren citats en diverses pàgines i cercarem a l'interior del llibre les diferents dates de l'esposon per tal de calcular les distàncies cronològiques entre dates a través de la proposta de càlcul dels intervals i d'espais de temps mitjana (edats) formulada per L. Henry a Manuel de demografia, pp 85-88 i 167-170. Els resultats de tal reconstrucció es troben recollits en els quadres num. 27 i 28.

les noies, hem aprofitat els resultats de la proposta de mostreig que ens havia servit per calcular l'edat d'accés al matrimoni, de tal manera que hem fet una recerca de les vídues, de la data en què es van casar per primera vegada i de l'edat que tenien, si és que hi havia alguna referència al respecte (57) (revisau els quadres núms. 27-30)

Tots els qui havien somniat amb un "companionate marriage" veuen sovint com els seus més preats anhels s'esclafen per terra amb una celeritat pasmosa. L'interval que distancia les dates de casament successives dels nois citats es pot quantificar en 6,3 anys, mentre que les noies que es queden vídues en un moment d'orat de la seva vida en parella, noies que, en la gran majoria dels casos, s'havien maridat molt joves, reinicien una nova convivència abans de 7,9 anys. No cal emprar gran astúcia en advertir com eren de fràgils les unions i com, tot plegat, hauria d'afectar els nivells d'una natalitat que ja sens ha mostrat, amb anterioritat, explícitament baixa. La societat, probablement, trobava el seu sentit dins el matrimoni, però, la paraula final la pronunciava la mort, encarregada d'interrompre allò que tantes indecisions i problemes d'organització material havia comportat a uns insegurs ciutadans que, gairebé mai no van a arribar a celebrar llurs noces d'argent en parella.

(57)- De les noies hem reutilitzat la mostra de les que tenien un cognom iniciat amb "R" i de les 52 vídues enregistrades que acomplien tal condició de 23 d'elles hem trobat la data en què van celebrar el primer casament, havent de descomptar-ne 4 de les 52 inicials perquè eren partícips en un tercer casament. Els resultats reflectits en els quadres núms. 29 i 30 ha seguit idèntic procediment de càlcul a l'entornament exposat pels nois.

6.3- CONCLUSIONS.

La vida familiar és un bon mirall on reflectir tots els esdeveniments vitals que afecten el dia a dia dels homes i les dones de l'Antic Règim. Naixement i casament en són el nucli, però la mort és la gran reguladora. Poques petjades ens ha deixat al seu pas per tal de fer-nos fàcil entrar en la duresa de les seves escameses en el cinc-cents lleidatà, però, amb tot, els senyals de la devastació han permés de donar-nos pautes per a esbrinar quines van ser les seves anades i vingudes a través del llarg camí secular. Les dues cares de la mort, l'ordinària i la catastròfica, presideixen moltes de les pors acumulades per molts dels ciutadans, en uns anys on tot semblava incert i inestable fora de les muralles.

Diverses vegades, la "parca", vestida de pesta, va arribar a Lleida vinguda de paratges llunyans i va acompanyar, sense demanar-ho, a bona part de les gents del Principat. Els cronistes recorden com les primeres dècades del segle XVI, especialment els anys vint i, sobretot, els trenta, van veure morir quantitats ingents de persones, infectades de malalties i mig mortes de fam, incidents ambdós encaminats a debilitar la fràgil salut que una pobre i escassa alimentació s'havia encarregat de minar. Després de la pesta, les males collites dels anys cinquanta i seixanta i, més tard, cap els vuitanta, novament la malaltia. Tot plegat, quasi sense un respir per alleugerir un seguit de catàstrofes que mai no van arribar a impedir que la gent continués augmentant lentament en nombre i en petites i, molt sovint, imperceptibles millores materials.

Malgrat tot, els signes de la mort no es queden al carrer. Imperceptiblement, entren a totes les cases, amb una certa preferència per les més humils, i destrueixen peces fonamentals de la vida familiar. Dues evidències ens en donen certera raó. En primer lloc, almenys la meitat dels pares no poden arribar a gaudir de la felicitat que suposa veure com els seus fills es casen, s'independitzen -sota control- dels pares i creen la seva pròpia línia. Solament assisteixen al casament del noi un 47,15% dels pares i un 47,61% de les mares, mentre que les noies, que es casen més joves, compten amb una major presència dels progenitors: el pare hi és en un 52,98% dels casos i la mare en un 54,66%. Aquesta no és, però, una realitat estable en el temps. En els períodes de creixement poblacional, sobretot entre els anys cinquanta i els setanta, els pares poden assistir amb molta major freqüència a la missa d'esponsals dels fills, però, en els anys vuitanta, anys de forta crisi pestilent de llarga durada, una ombra de soletat acompanya els nuvis en els seients on haurien de descansar uns encara no gaire ancians pares. La mort vestida de pesta havia tallat bruscament les arrels familiars de molts joves que s'havien sentit amb força suficient com per a iniciar una nova vida independent.

Encara hi ha més, aquí no s'acaba la història. La mort dels pares pot semblar quelcom quotidià, però la defunció d'un marit, que havia de defensar el manteniment de la casa, o d'una esposa, a mig camí en la tasca d'infantar i educar els fills, són sotragades que havien d'encaixar tots amb "cristiana" resignació i posar aviat mans a la feina de tractar de recomposar el que la mort havia trencat. La gent no té altre remei que tornar-se a casar. Són homes que precisen d'una dona que els hi doni fills, que crii els deixats per la difunta i que s'encarregui de vigilar l'economia domèstica. Són moltes dones que es queden soles, en inexperta joventut,

sense un refugi patern a qui acudir, i posades al front d'una dura activitat laboral per a la qual cerquen un continuador que sàpiga regentar-la i, així, garanteixen el sosteniment de alguna de les criatures deixades pel finat. En conjunt, els vidus acaparen una quarta part del total dels casaments (24,74%), realitat que és un dels llocs comuns més habitual de la demografia europea pre-industrial.

Són les lleidatanes, a notable distància dels lleidatans, les més agoserades en llançar-se a l'aventura de reconstruir la seva vida privada, ja que per terme mig acaparen un 21,25% dels casaments, davant un 4,5 o 5,8% dels homes. Tan elevades proporcions no resten paper a les vídues que no accedeixen a un nou matrimoni: que, en els documents censals de l'època, es quantifiquen en una proporció d'un 8,3% sobre el total de la població contribuent laica. I és que la mort és la gran senyora que arrossega amb tot i que, envejosa de la felicitat de les humils gents del carrer, els hi deixa pocs anys per a fruit del gaudi d'un company de vida, ja que en termes generals la distància que separa casaments successius d'aquells que es veuen abocats a la necessitat de reconstruir la seva llar és sumament escassa, quantificable en 6,3 anys pels nois i 7,9 per les noies. Les expectatives d'una llarga convivència familiar i marital entre pares, fills i néts són somnis impossibles d'assolir per les atrafegades gents del cinc-cents lleidatà.

CAPITOL 7
ELS NOUVINGUTS

CAPÍTOL 7 - ELS NOUINGUTS.

"...arraigo, sedentarismo, estabilidad..."

(P. Goubert)

"El balance "natural" de una evolución demográfica no debe sumir en el olvido el de los intercambios humanos entre países. En todos los peñaños, desde el villorrio hasta el continente, existen unos grupos de atracción, otros de repulsión, que se complementan o se oponen. ¿Por qué estos contrastes?"

(P. Vilar)

Tradicionalment, la imatge que més s'propava a una definició i caracterització de les societats pre-industrials era la que primava el pes dels immobilismes (1). Amb tot, ha calgut posar en qüestió aquesta sesgada perspectiva (2). La gent de les societats pre-industrials, mancada d'eficaços mitjans de transport, atemorida per la desconeixença de tot el que hi havia fora dels protectors murs del poble o la ciutat, lligada a una terra exigent en el treball i pobra en els rendiments, res no tenia a veure amb aquells qui van fer del viatge una aventura. P. Chaunu va sintetitzar la principal de les bases que justifiquen el que un home o una dona, una família, una empresa o un estat emprenguessin l'incert i perillós camí de les intrincades rutes terrestres o marítimes; en el fons, tot era qüestió de

(1)- P. Goubert, El Antiguo Régimen, vol. I, p. 55

(2)- "La stabilité est sans doute le fait dominant, mes moins qu'il ny paraît. Il faudrait d'abord opposer aux régions calmes, celles ou les mouvements sont constants: régions proches des grandes villes, axes de circulation que constituent les vallées fluviales, montagnes surtout... le racinement de la plupart correspond la mobilité d'un tres grand nombre..." a P. Guillaume et J.P. Poussou, Demographie Historique, pp. 198-199. Vegeu també M.W. Flinn, El sistema demográfico, pp. 96-100

conquerir i explotar nous móns (3). Móns no solament d'abast continental, com va ser el cas de les Amèriques; sinó els petits móns de la subsistència diària, del treball, de la fugida de la malaltia i de l'encobriment de les múltiples dissidències que una societat, tan en conflicte com la de l'època moderna, va desencadenar (4).

La majoria romanen quietes molts es veuen abocats a cercar un lloc al soí, més acollidor que el de naixença. I, entre anades i vingudes, la sensació d'immobilisme ha de romandre, si més no, posada en qüestió. Cal, així, tal i com demanava P. Vilar, interrogar-se sobre els perquès (5). Dues qüestions cal precisar en el moment d'introduir-nos en el complex àmbit dels moviments humans en aquests segles primer, els grans viatges continentals milloren en l'organització i en la definició dels mòbils que els impulsen (6) i, segon, l'auge urbà és quelcom indestriablement lligat als desplaçaments de gent d'un lloc a un altre, sense establiments definitius i amb fluctuacions en les causes que fan a un nucli receptor i/o emissor, al llarg del seu esdevenir històric (7)

(3) P. Chaunu Conquesta y explotació de los nuevos mundos Barcelona 1973

(4) Les migracions de base cultural i les polítiques a causa dels moviments bèl·lics són les més conegudes i les més fàcilment detectables tot i llur difícil quantificació

(5) P. Vilar Crecimiento y desarrollo p. 45

(6) Aquesta progressió té molt a veure amb la manera com els processos simultanis d'expansió i explotació van anar articulats les sortides de l'estancament feudal i la penetració dels mòbils del capitalisme. La importància d'aquests processos entreligats ha donat peu a què en el darrer dels Congressos Internacionals de Ciències Històriques celebrat el mes d'agost del 1990 a Madrid una de les dues grans àrees a debat en el terreny dels estudis de demografia històrica se centrés en la qüestió de les "Long distance migrations (1500-1900)". La principal característica de les comunicacions presentades sota l'organització d'A. Erras Roel era la reflexió sobre la relació entre migracions i processos de transformació econòmica, cosa que va donar el màxim protagonisme als moviments del segle XVIII per la seva directa influència en aspectes a debat com "New crops farming innovations and agricultural development population growth and migration" i "Protoindustrialization and de-industrialization migrations and impoverishment" (vegeu la p. 646 del recull i presentació de les àrees i ponències a debat)

(7) El paper dels moviments migratoris ha estat una de les peces que més tardanament han estat "descobertes" ieficàçment valorades pels estudiosos de la demografia històrica. T. H. Hollingsworth ens sintetitza el camí d'aquesta trajectòria d'evolució "Migration is becoming the most important branch of demography just as fertility has dominated the scene for the last years and mortality did before" ("Historical studies of migration" Annales de Démographie Historique 1970, pp. 87-96)

La certa "desorganització" aparent que caracteritza els moviments humans en els primers temps de la modernitat articularà, a poc a poc, les claus dels grans desplaçaments humans contemporanis, que tenen les seves arrels en la vitalitat del segle XVIII (8). Per tant, el que és realment característic de la vida urbana és que les ciutats acaben convertint-se en centres neuràlgics de moviment humà i aquest paper és el que més directament condiona les trajectòries de la seva evolució. És més, hi ha qui afirma que, al segle XVI, solament era possible que es produís creixement natural urbà en aquelles ciutats que rebien una immigració massiva (9). Aquest és el nostre cas.

Llargament hem parlat de la clara tendència expansiva que als indicadors vitals han permès de copsar pel que fa la trajectòria d'evolució de la població de la ciutat de Lleida. Hem parlat amb deteniment de la natalitat i la nupcialitat, com interrelacionats reguladors, i de la mort, com la gran estroncadora. Hem silenciada, però, una peça que ja no pot ser negligida per més temps. Lleida és una ciutat que rep gent, que acull una ingent quantitat de nouvinguts, qui, evidentment, deixen llur indubtable petjada arreu. La tendència continuada a l'alça que presenta l'evolució del nombre dels homes i dones, dels nens i nenes, no es pot entendre, de cap de les maneres, sense tenir en compte les onades de gent que arriba de fora de les muralles.

(8)- "Desde el punto de vista de las migraciones humanas, la Edad Moderna (siglos XVI, XVII y XVIII) es una época de contracción y de transición. Han cesado prácticamente las invasiones y las migraciones continentales cambian de carácter, sin embargo, en cuanto a su amplitud pertenecen estacionarias. El inicio de las migraciones transoceánicas, los descubrimientos geográficos y el progreso en la técnica de los transportes operado en la segunda mitad del siglo XVIII, dejan presentir los ingentes desplazamientos de masas humanas propios de la época contemporánea." L. Dollot, Las migraciones humanas, Vilassar de Mar, 1971, pp 23-24

(9)- E. Van der Woude citat per J. de Vries, La urbanización de Europa, p. 259

El principal problema que presenta l'anàlisi de les migracions en les societats pre-industrials és un entrebanc derivat de la base documental a partir de la qual fer balanç (10). Evidentment, no conservem censos que ens donin referències precises de la gent que entra i surt de les viles i, davant de tal absència, s'ha fet precisa la recerca de recursos alternatius. Dos han estat els principals: els registres de casaments i les llistes d'ingressos als hospitals (11). Ambdós tenen la gran qualitat que ens permeten intuir la importància i abast del fenomen migratori i la seva evolució cronològica; però ens fan molt difícil d'esbrinar les motivacions profundes que impulsen tal fenomen i les evolucions posteriors de moviments successius, ja que cal pensar que qui ha sortit un cop de la seva ciutat d'origen no necessàriament s'ha de contentar amb el primer dels llocs en què fa estada. Altres fonts, com els registres d'ingrés als gremis, la documentació notarial, la derivada de l'administració de justícia, etc. forneixen dades complementàries, però mai no ens poden permetre d'arribar a una certesa definitiva sobre la quantia, cronologia i causalitat d'un procés que, fins i tot en estadística contemporània, és de difícil mesura, a causa del sempre important grau de marginalitat, provisionalitat i ocultació que implica sortir d'un lloc i intentar instal·lar-se en un altre de nou.

Així les cuses, cal conèixer millor les bases que ens apropiaran a l'evidència. La gran majoria de la gent que es mou a l'Antic Règim és jove. No estaven precisament les rutes i els camins en un estat com per engrescar als veïns de la senectud a agafar el pesat bagatge familiar i iniciar una nova vida lluny de les arrels. No hi ha dubte, són els

(10)- Sobre totes aquestes qüestions veieu: M.W. Flinn, El sistema demogràfic, pp 96-112

(11)- L'obra que, dins els estudis de demografia històrica internacional, ha estat modelica en la utilització d'aquestes fonts és la de J. Nadal i E. Giralt, que repetidament citarem d'ara endavant La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et autres facteurs de son développement, Paris 1960

joves i, principalment, els nois qui, per les imperioses exigències de la subsistència, es veuen abocats a cercar alternatives noves. Els motius poden ser molt diversos, des de la necessitat de fugir de qualsevulla de les freqüents devastacions que podien haver assotat una ciutat o un territori, en forma de pestes o guerres; a la manca de possibilitats de futur, enmig de sistemes hereditaris que primen la figura de l'hereu davant la de la resta de germans, o, fins i tot, estats de saturació demogràfica que un creixement sense transformació pot generar en una societat amb molt dèbils nivells de renovació tècnica.

Tots aquests nois, en molt comptades vegades, se'n van amb la promesa agafada de la ma o amb les germanes i, per tant, quan arriben al lloc de destí, amplien l'oferta en un mercat matrimonial sempre restringit i temerós dels foranis, perquè, sovint, han deixat en l'oblit la referència detallada de quins són llurs orígens familiars. Per tant, estem novament davant la tipificació d'un problema d'evidències heurístiques. Les fonts documentals que ens donen notícia de la importància sociològica del fenomen migratori no ens informen, de manera directa, dels motius profunds que impulsen la gent a marxar de la llar paterna (12); però, l'anàlisi de la situació socio-econòmica dels llocs de sortida i d'arribada i el seguiment dels seus comportaments familiars i professionals ens permeten de fer un "retrat-robot" de l'immigrant que poques puntualitzacions més precisa. J. Nadal i E. Giralt així ho van sintetitzar:

"L'emigrant n'est pas un aventurier; la tradition et les liens familiaux ont toujours plus de poids, collectivement, que le désir de courir le monde. La raison du départ est la nécessité, non le caprice.

(12)- Algunes reflexions sobre la importància i utilitat dels registres de casament com a eines per entrar en el complex mún dels comportaments migratoris a Y. Blayo, "La mobilité dans un village de la Brie vers le milieu du XIX siècle", *Population*, XXV, 1970, pp 575-578. G. Depeux, "L'étude de la mobilité sociale. Quelques problèmes de méthode", *Hommage à E. Labrousse. Conjoncture économique, structures sociales* Paris, 1974, pp 79-81

L'emigrant cherche, avant tout, un pays qui li offre les ressources que lui refuse le sien propre. Cependant, devant le choix entre plusieurs routes à suivre, les liens avec sa terre d'origine l'induisent à en chercher une autre de caractéristiques semblables ou très proches" (13).

Aquesta és la imatge típica que definirà les peculiaritats dels que, pausadament, arriben a Lleida, i àdhuc al Principat, en el decurs del segle XVI. Cap dels indicadors econòmics de la ciutat ens permeten d'imaginar que aquesta oferís importants incentius vitals, com per a convertir-se en un pol d'atracció demogràfica tan destacat com el que va arribar a ser. Cap dels viatgers que la van visitar la consideraren bonica i acollidora (14). Però, Lleida era, recordem-ho aquí, la tercera de les ciutats del Principat -la quarta incloent els territoris de la Catalunya francesa-, tenia una important diversificació productiva- que, més endavant, analitzarem en detall-, havia sofert amb duresa les sotragades en forma de mort i guerra de les darreres èpoques dels temps baix-medievals, la qual cosa la feia disposar d'un espai vital i humà per omplir, i no va ser greument trasbalsada en profunditat per cap de les escomeses de mort i fam que es van anar succeint, periòdicament, en el decurs del tranquil segle XVI. Si la misèria era un espai comú arreu, la pobresa lleidatana no era, de cap de les maneres, un fre a afegir a la possibilitat de què pogués resultar atractiva als recentment arribats, que partien de pitjors o similars situacions de desestabilització i ruina. La Lleida del cinc-cents era una peça d'un món per omplir i, això, ho van tenir ben present la gran majoria dels qui van arribar a les seves muralles procedents de móns plens francesos i

(13) J. Nadal i E. Giralt. La població catalana, p. 73.

(14) Per a una revisió de les opinions i valoracions dels viatgers que visitaren Lleida al XVI vegeu J. Lladonosa, Història de Lleida, vol II, pp. 181-186 i, també, DDA, "Viatgers per Catalunya. Des de diplomàtics del Renaixement als somniadors del Romanticisme" L'Avenc, num. 51, 1981, pp. 46-66; J. Bolòr, Com veieren els Països Catalans alguns viatgers del segle XVI, Barcelona, 1980; i J. Genau, Una geografia de la percepció urbana. La imatge cultural de Lleida. Segles XVII-XIX, tesi de llicenciatura inèdita, Lleida, Universitat de Barcelona, 1988; Estudi General de Lleida.

aragonesos. No avancem, però, els esdeveniments i analitzem amb detall les peculiaritats del procés.

7.1- LES ONADES DE LA IMMIGRACIÓ EN EL TEMPS.

Ja fa molts anys que J. Nadal va proposar una renovadora hipòtesi per a interpretar les bases de la trajectòria demogràfica del segle XVI català i, indirectament, els fonaments que permetien de justificar una lenta i pausada reestabilització, que molt va tenir a veure amb les vies de superació de la situació de conflicte de mitjan segle XVII, l'avançada recuperació del període neo-foral, amb Carles II al davant dels destins de la Corona de Castella, i la indubtable vitalitat del segle XVIII. Per a J. Nadal, el "redreç" demogràfic del XVI no es podia basar solament en el creixement natural d'una població majoritàriament pobra i delmada, sinó que calia apel·lar a un factor extern, com va ser l'arribada d'un important contingent de població forània, per a justificar el comprovat auge humà de la Catalunya del cinc-cents (15). Aquí, es on cal tenir cura de no exagerar la primacia d'una única procedència, ja que no tots els que rehabitaven Catalunya venen de l'altra banda dels Pirineus. Ho veurem més endavant,

(15) * no hay obstáculo para reafirmar el hecho de una situación demográfica óptima a finales del siglo XVI y durante los primeros decenios del XVII. A partir de esta premisa apenas si hace falta añadir que la situación descrita sólo pudo lograrse mediante un proceso anterior de auge demográfico. No habría habido un optimum de población a principios del siglo XVII si en el curso de la segunda mitad del siglo XVI no se hubieran establecido las bases que lo hicieron posible. Con esta afirmación creemos haber resuelto el problema planteado la recuperación demográfica que señalan los fogatges de 1515 y 1553 con respecto al de 1479 siguió ininterumpidamente durante los cincuenta años posteriores. Después de comprobar con referencia a 1550-1600 la continuación de la tendencia demográfica favorable iniciada a principios de siglo creemos de interés poner de relieve el principal factor de la misma. Este factor fue la inmigración francesa, que inyectó nueva y decisiva savia al potencial biológico catalán. * a J. Nadal "El 'redreç' demogràfic de Catalunya en el segle XVI" VI Congreso de Historia de la Corona de Aragón (Cerdeña, 1957), Madrid 1959 pp 888-889; també J. Nadal i E. Giralt, "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717" Estudios de Historia Moderna, III, 1953 pp 268-276

ara cal que ens entretinguem en mesurar l'abast i les etapes de l'arribada de forasters.

En termes generals, la cronologia de la immigració és la cronologia de l'evolució del poblament, amb idèntiques alces i baixes (16). El període de comprés entre 1497 i 1626 acapara la més vital de les recuperacions, després de l'esfondrament baix medieval (17). Són els anys del "redreç", els d'un desenvolupament demogràfic extraordinari (18). Anys amb unes fluctuacions cada cop millor delimitades: baixa fins el 1530, consolidació de la tendència a l'augment amb el sostre situat a la dècada dels 80, notable descens fins 1590 i, tot seguit, fort i progressiu auge, traspasant la barrera secular, que acaba entre les dues primeres dècades del XVII (19). Tal trajectòria troba un mirall precís en la manera com es van desenvolupant les successives onades d'arribada dels immigrants. J. Nadai delimita els anys en què el Principat veu arribar forasters "a manadas":

"...iniciat a les darreries del segle XV, el cicle migratori dibuixa la corba perfecta que revelen les xifres -en veritat impressionants- dels francesos ingressats a l'hospital barceloní de Santa Creu: ascens continu fins al 1539-40, culminació entre aquesta data i la de 1566, davallada paulatina fins al 1620, esfondrament entre 1620 i 1640..." (20).

Entre les dues evolucions, hi ha un fet comú de destacada importància: entre els anys setanta i vuitanta es produeix una certa pèrdua de ritme, que després es recuperarà, tot i que d'una manera més esmorteïda. Tenen alguna cosa a veure les repetidament ratificades evidències catalanes amb les de la ciutat de Lleida?. Es pot certificar que

(16)- J. Nadai, "El 'redreç' demogràfic", p. 880

(17)- J. Nadai, "La població", a J. Nadai i Ferreres i Ph. Wolff (eds.), Historia de Catalunya, p. 74

(18)- J. Nadai, La poblacion catalana..., p. 19

(19)- R. Garcia Cárcel, Historia de Catalunya, vol II, p. 30

(20)- J. Nadai, "La població", p. 75

el moviment migratori té protagonisme ineludible en les ziga-zagues de les corbes demogràfiques lleidatanes?. Les quanties, novament, no deixen el més mínim marge al dubte (21). El període que ha estat el nostre àrbit de delimitació de l'estudi té el punt d'inici -tal i com marquen els registres de casaments de la parròquia de la Seu de la ciutat de Lleida- al 1547 i s'acaba al 1600. Sortosament, tenim a la nostra mà els anys "crucials", els anys on es desenvolupa un dels períodes més vitals de la història demogràfica de la Catalunya moderna. El balanç queda recollit en el quadre núm. 31.

Podem, en primer lloc, observar que el punt d'arrencada és moderat. Les dades de mitjan segle són suaus en la quantia, però aviat augmentaran i, així, entre 1561 i 1570, trobem acumulat, de sobte, el moment més puixant d'arribada dels foranis. Són anys de creixement i estabilitat. Curiosament, les punxes més elevades de la natalitat del segle es corresponen amb les del decenni següent (vegeu gràfica núm. 1), cosa que demostra la directa incidència que els recentment arribats podien arribar a tenir en el mercat matrimonial de la ciutat i en l'augment de la capacitat reproductora. Amb tota certesa, ningú no dubta ja que eren nois i noies joves i que, un cop instal·lats en tallers, botigues o parcel·les de terra, es casaven i, tot seguit, tenien criatures. A partir d'aquestes dates d'exacerbat auge, en què més de la meitat dels nois (55,88%) i gairebé un terç de les noies (31,18%) que s'esposen a Lleida provenen de terres llunyanes, les coses s'estabilitzen i, així, fins a finals de segle, es ratifica,

(21)- Cal aquí fer una precisió d'ordre heurístic. Les xifres que ens permeten quantificar la importància capital del fenomen migratori provenen de les referències de procedència geogràfica dels nois i les noies que es casen a la ciutat de Lleida. Per tant, no hem elaborat les dades d'una manera unitària sinó que hem respectat la divisió per sexes perquè també aporta matisacions de vital importància en la delimitació causal dels moviments humans en l'espai. Vegeu A. C. L., Llibres Sagramentals. Casaments de 1547 a 1600, Reg. 19-21.

com a promig global, que 'a meitat dels homes (47,22%) i un quart de les dones (26,10%) que celebren esposoris a la ciutat són immigrants (22).

Per tant, estem front a un comportament en què cal distingir les diferències entre el que és propi i peculiar dels nois i el que ho és de les noies, malgrat que en les grans trajectòries les realitats siguin comunes. Resulta evident que els varons es mouen amb una major flexibilitat i que les femelles tendeixen a romandre més estables en el lloc d'origen (23). Novament, hauriem de reflexionar sobre el paper i "rols" de l'home i de la dona en les societats pre-industrials, sense oblidar, en cap dels casos, la força i el pes que imprimeixen en les decisions personals uns concrets sistemes d'herència, a l'hora de privilegiar el paper de l'hereu i desatendre el de la resta de germans. Dèiem que els homes emigren més que les noies. Les evidències són clares. Fins al 1570, l'augment és progressivament notori, passant després i fins a finals de segle a una situació d'estabilitat (al voltants d'un 48% sobre el total dels casaments), que es correspon amb l'època d'auge més fort del creixement poblacional. Cal dir que ni en els anys en què la difusió del contagi i la malaltia s'extèn arreu -recordem el cicle pestilent dels anys 1586-89- l'aïllau de recentment arribats no es detura, cosa que pot resultar indicativa de què les motivacions per a sortir eren majors que els frens que hom podia trobar en el lloc d'arribada o, semblantment, també podria ratificar una ja repetidament constatada realitat, com és que la incidència de la pesta mai no va arribar a assolir el grau de catàstrofe.

(22)- Proporcions que són profundament similars a les que certifica l'evidència barcelonina, segons J. Andreu i A. Simón, "La població de Barcelona...", pp 45-46

(23)- Tal és l'evidència que certifiquen la gran majoria dels estudis tant sobre població rural com urbana. Vegeu N. Castells Calzada, "La família a la Girona dels segles XVI-XVII" i M. Sánchez González, "La família rural al Vallès (s. XVII-XVIII)", ambdós a *L'Avenc*, núm. 66, Barcelona, 1983, pp 56-60 i 58-72. J. Andreu i A. Simón, "La població de Barcelona...", p. 46

Les noies són diferents. Arriben poques forastieres, en proporció als homes, i les etapes de llur vinguda són molt més oscil·lants i properes a les anades i vingudes que hem constatat pel que fa al nombre global de la població. Fins al 1570, la quantia puja amb força i energia (des de 24,08% a 31,18%). Després s'atura, temporalment, per a iniciar una certa davallada progressiva entre 1571-80 (26,10%) i 1581-90 (24,78%), anys on el creixement demogràfic es tambaleja lleugerament i, a lo millor, els potencials immigrants es tornen més reticents a venir en companyia d'esposa i/o germanes. L'acabament del segle representa un retorn al vigor i una revifalla de l'arribada de noies a la ciutat (1590-1600 amb un 28,38%)

Per tant, Lleida, a imatge de la gran majoria de les ciutats europees de l'època, és un petit món sense descans, un nucli de recepció i d'acumulació i, a la vegada, d'expulsió (24) de gents en un incessant trasbals, que és una característica ineludible per a interpretar el funcionament de les societats pre-capitalistes. Ratificada la crucial importància dels moviments poblacionals, ens cal saber quines són les principals zones que deixen anar els seus ciutadans cap a altres hipotètics móns millors. Les quanties ens han donat una primera evidència dels fets, cal ara esperar que les procedències ens donin alguna indicació més, respecte al joc de forces que s'articulava entorn de la vida urbana de la ciutat.

(24)- Disposem de molt pocs estudis que ens permetin constatar les quanties de la diàspora de lleidatans cap a altres terres, però, a l'igual que en tots els nuclis amb certa importància demogràfica un notable contingent dels seus habitants surt a la recerca de noves expectatives vitals en llocs propers o més llunyans. Per posar solament un exemple puntual, J.A. Salas Ausens, constata que a Barbastro, fora dels immigrants provinents del regne d'Aragó, els que venien de Lleida componien el sector més numèric del conjunt de la població nouvinguda i és que, en estudiar els fenòmens migratoris, no es pot negligir, de cap de les maneres, el balanç derivat de la integració d'àrees d'influència i veïnatge (La població de Barbastro, p.233)

7.2- D'ON VENIEN ELS FORASTERS?

La ciutat: el gran pol d'atracció i el més potent agent de transformació. És en la vitalitat o decadència urbanes que trobarem moltes de les claus per a entendre els profunds canvis que es van produir en el pas del feudalisme al capitalisme (25). Canvis que, en cap dels casos, tenen uniformitat, ni en el temps ni en les manifestacions en l'espai, i que impliquen variacions en les relacions que ciutat i camp articulen en el decurs de l'esdevenidor històric.

Herni comentat en planes precedents (26), la manera com cada un dels diversos jocs de forces camp-ciutat als diferents territoris de la Monarquia condicionaren unes trajectòries peculiars del desenvolupament. Valgui aquí recordar les greus implicacions del creixement de les esplendoroses ciutats castellanes com Valladolid, Segòvia i Burgos, centres industrials o mercantils plens d'energia en unes determinades circumstàncies i paràsits d'un entorn rural endarrerit, alié a l'auge urbà i que, quan van anar maldades, no podia ja oferir cap sortida a la inevitable decadència. Tot plegat, no és més que una mostra dels perills que pot comportar el desfassament entre els nivells d'auge urbà i l'estabilitat de les rodalies rurals. Les societats del feudalisme tardà, rarament, admeten "macrocefàlies" (27). Tal raonament pot semblar fora

(25)- Reviseu sobre el particular J. Merrington 'Ciudad y campo en la transición al capitalismo' a R. Hilton (ed.) La transición del Feudalismo al Capitalismo. Barcelona, 1960³ pp 236-276; també P. Kiedte, 'La ciudad en el proceso de la protoindustrialización europea' i A. García Espuche i M. Guardia Bassols, 'Transició i ciutat: les transformacions de l'estructura de l'espai' ambdós a DDAA, 'La transició del feudalisme al capitalisme: noves reflexions per a un debat necessari' Manuscrita, num. 4-5, Bellaterra, 1987 pp 143-208

(26)- Vegeu supra capítol 2

(27)- Recordem novament aquella descripció que ens feia D.R. Ringrose en definir el paper econòmic de Madrid com acaparadora sense donar res a canvi: cosa que actuava, a la llarga, com a autèntic fre i límit de qualsevol potencial desenvolupament (Madrid y la economía española, 1560-1850). Madrid, 1965, p. 107)

de lloc en un context on, no ho oblidem, estem parlant de moviments humans, de migracions. Però, si recordem que les anades i vingudes dels homes el que estan posant en evidència no són, solament, capricis vitals, sinó relacions de dependència, d'atracció i subordinació, caldrà que mesurem amb molta més cura el que P. Vilar consideraria com una peça més a tenir en compte en el moment de fer el "balanç dels intercanvis". La ciutat és un pol d'atracció i cal dimensionar cap a on graven les seues tentacles.

Una ja llarga tradició de recerca ens ha permés d'establir tipologies en el desenvolupament històric del fet migratori: Lleida pertany al nombrós grup de les ciutats que reben i deixen anar individus dins del que es consideren com a "migracions ordinàries" (28). I, en el conjunt d'aquestes, dos són els grans fluxes que nodreixen de gent nova la vida urbana: d'una banda, l'aport d'un nombrós contingent estranger, l'arribada -espectacular arreu- dels francesos, i, d'una altra, la progressiva acumulació a la ciutat de gent provinent de l'entorn rural proper (29). Aquesta dualitat no és solament una característica específica de la capital del Segre, sinó que és un lloc comú a la Catalunya de l'època. És més, a mesura que es debilita, al llarg del segle XVII, la vitalitat de l'allau francès, agafen molta més importància els fluxes establerts amb els entorns rurals

(28)- La Comissió Internacional d'Estudis Demogràfics i Històrics va establir una tipologia classificatòria dels fenòmens migratoris a través de quatre grans grups: primer, migracions ordinàries (estacionals, temporals, militars o per atracció de nuclis urbans); segon, migracions colonials; tercer, migracions extraordinàries (èxodes religiosos, fenòmens de colonització, moviments polítics, guerres religioses); i quart, migracions de caràcter divers (nomadisme, turisme, peregrinacions). Recollides per J.P. Poussou, "Les mouvements migratoires en France et à partir de la France de la fin du XVe siècle au début du XIXe siècle approchés pour une synthèse", *Annales de Démographie Historique*, 1970, p. 22.

(29)- La importància del fenomen migratori i de la seua vertebració en la ciutat va tardar en consolidar-se com objecte de preocupació de la demografia històrica. Les primeres grans monografies urbanes van posar sobre la taula la ineludible necessitat de controlar els volums de l'emigració, primer, com a problema metodològic; a solventar i, segon, com a fonament ineludible en la definició de les pautes del creixement. Vegeu per exemple: J.C. Perrot, *Genèse d'une ville moderne. Caen au XVIIIe siècle*, Paris, 1975; A. Perrenoud, *La population de Genève du XVIe au début du XIXe siècle. étude démographique*, Ginebra, 1979; J.P. Bardet, *Rouen aux XVIIe et XVIIIe siècles. Les mutations d'un espace social*, Paris, 1983; J.P. Poussou, *Bordeaux et le Sud-Ouest au XVIIIe siècle. croissance économique et attraction urbaine*, Paris, 1983, entre altres.

propers, fet aquest que, indubtablement, ajudarà a vertebrar i consolidar les xarxes de relació internes dels territoris del Principat, a través de les rutes i del transvasament comercial i cultural (30).

Abans d'entrar de ple en l'anàlisi del fet migratori, cal fer una primera constatació. La gran majoria de la gent que es casa ha nascut a la mateixa ciutat. La mobilitat poblacional presenta uns nivells força destacats, tot i que ningú no pot negar que el sedentarisme és una habitud particularment extesa. En revisar les quanties absolutes i proporcionals que ens donen referència de l'origen de les famílies dels joves que es casen a Lleida, comprovem que la meitat dels nois (52,8%) i tres quartes parts de les noies (73,9%) han nascut al mateix lloc on decideixen fundar la seva pròpia família, comportament que és gairebé comú arreu i que, novament, ens torna a certificar la major tendència de les noies a no moure's en el decurs de la seva vida del mateix lloc de residència (31). Ambdues actituds es complementen en el sentit de què no canviar de ciutat, no redueix, en cap dels casos, les possibilitats d'accedir al matrimoni, ja que si els que arriben són nois, com és freqüent la gran majoria de les vegades, el que cerquen és una esposa local que els hi faciliti les possibilitats d'arrelar productivament en la ciutat de destinació.

Reprenem, però, el que en aquest punt és objecte de la nostra anàlisi. Fora de l'elevada proporció dels locals, el segon gran grup dels que es casen a Lleida són els que provenen de l'entorn rural proper. Quan revisem els quadres 33 i 34 ho podem constatar amb més amplitud

(30)- Vegeu les precisions que aporta al respecte A. Simón Terrés "La població catalana." pp. 8-10. J. Andreu i A. Simón "La població de Barcelona." pp. 46-51.

(31)- Tendència gairebé comprovada arreu i que es manté en nivells propers a l'estabilitat al llarg de tota l'Edat Moderna. Vegeu entre altres les certificacions que aporten A. Floristán Imizcoz La merindad de Estella en la Edad Moderna. los hombres y la tierra Pamplona 1982 p. 147 i L.M. Rubio Pérez La Bañeza y su tierra. p. 126.

Si oblidem la divisió provincial actual -que, com anteriorment hem comentat, res té a veure amb 'ss demarcacions de la Catalunya de l'Antic Règim-, podem observar que el volum més considerable d'immigrants prové: primer, de la mateixa província de Lleida (16,2% en els homes i 11,2% de les noies); segon, del regne d'Aragó (7,1% i 8,1%) i, tercer, de la resta de províncies catalanes (en conjunt sobre un 4,8% i un 2%). Quan hom entra en el detall explícit de quins són els pobles donants, observa amb precisió que són els de l'àrea d'influència propera al radi d'acció de la ciutat, cosa que es fa especialment significativa en els nousvinguts lleidatans, aragonesos i tarragonins. Tal realitat queda perfectament reflectida en el recompte per ciutats reproduït en els apèndixs núms. 8 i 9. Donem-hi un cop d'ull

Pel que fa als nois, és molt important la quantia dels que venen de tot el conjunt de la província de Lleida. Així cal destacar l'arribada des de llocs com Ager (17), Agramunt (15), Aitona (11), Alguaire (20), Almenar (10), Arbeca (23), Balaguer (22), Borges Blanques (15), Castelló de Farfanya (12), Cervera (10), Granadella (13), Juneda (10), Maials (15), Montagut (10), Serós (18), Tàrrega (12), Vilanova d'Alpicat (16) i Vilanova del Horta (13). Cap d'ells ultrapassa una distància del nucli urbà superior als quaranta quilòmetres, fet que es pot generalitzar a la resta dels pobles que pertanyen a aquesta demarcació territorial

Pel que fa als aragonesos, certificarem una realitat que s'a perdurat fins els nostres dies com és la relació directa que manté Lleida amb molts dels pobles dels límits de frontera, alguns d'ells ubicats en el que es coneix com a la "franja de ponent". Destaquen, així, els vinguts de Alcolea de Cinca (6), Albelda (8), Barbastro (15), Benasc (4), Benavarri (11), Camporrells (5), Casp (5), Estadella (4), Fraga (14), Graus (12), Jaca

(3), Lasquarri (3), Mequiner (3), Monesma (3), Montsó (6), Osca (10), Peralta de la Sal (8), Pobla de Roda (9), Purroy (4), Saragossa (11), Sarinyena (4), Sant Esteve de Llitera (11), Tamarit de Llitera (20), Tolba (4) i Saidí (10).

Si a tots aquests hi afegim els tarragonins, observarem com es continua ratificant el principi general dels mòbils per proximitat i per similitud en les maneres de viure, tal i com certificava, en planes precedents, J. Nadal en definir les peculiaritats dels emigrants. Els principals focus d'irradiació dels nois des del camp de Tarragona són: Ascó (3), Ciutadilla (4), Fatarella (3), Flix (3), Montblanc (9), Reus (4), Riudoms (3), Tarragona (9), Tortosa (8), Ulldemolins (3) i Valls (8). Malgrat que en el llistat complet de pobles d'origen dels immigrants, n'hi ha molts que difícilment resulten coneguts per la majoria, pel seu petit tamany i escassa rellevància econòmica, es pot comprovar clarament que, en el moment de delimitar quins són els principals focus de sortida de gent, les aglomeracions de tamany mitjà són les que forneixen la major part dels nouvinguts. Els petits pobles que hi participen ho fan a uns nivells quasi irrelevants, la gran majoria de les vegades solament amb un únic individu. De la resta del territori català, es pot destacar l'arribada d'individus provinents de Barcelona (27), Calaf (3), Caldes de Montbui (4), Cardona (4), Girona (4), Mataró (2), Puigcerdà (3), Ripoll (2), Santafé (3), Terrassa (2), Vilafranca del Penedès (5) i Vic (2).

La resta dels recentment arribats no ens prova altra cosa que la realitat de la diversitat de les procedències de la gent que s'amuntega en les ciutats pre-industrials. Valencians (20), castellans (18), murcians (2), andalusos (6), bascos (13), extremenys (2), navarresos (16) i, fins i tot, algun que altre estranger vingut d'Itàlia, Flandes o Portugal

composen, finalment, el conjunt dels nois que arriben a les muralles de Lleida i que, amb intenció o sense, s'acaben casant i establint la seva pròpia activitat econòmica a la ciutat. Això, necessàriament, tenia que ocasionar conflictes i alguna que altra tensió que queda reflectida, tant en les preocupacions dels consellers municipals en llurs reunions, com en la legislació de vigilància de tot el que ve de fora de les muralles, en particular pel que fa referència a les activitats de mercat (32). Més endavant, entrarem de ple en la manera com aquests nouvinguts condicionen, en una importantíssima mesura, les pautes d'accés al matrimoni i l'estructura sòcio-professional de la ciutat.

Entretinguem-nos ara en revisar les procedències de les noies. Les femelles no solament es mouen menys, sinó que ho fan en un espai geogràfic més reduït. El dos centres d'on irradia el més elevat conjunt de les dones que arriben a Lleida són les rodalies de la província i les terres aragoneses, seguides de la resta dels territoris catalans i ja, a molta distància, els de la resta de la Monarquia. De les rodalies, les dones arriben des de petites ciutats gairebé idèntiques a les que deixen anar nois: Ager (10), Agramunt (8), Alcarràs (12), Alguaire (5), Almenar (9), Arbeca (12), Areny (22), Aspa (7), Balaguer (8), Bellpuig (9), B.avent (5), Castelló de Farfanya (8), Cervera (11), el Cogul (11), Juneda (8), Mollerussa (5), Pont de Montanyana (5), Preixana (6), Puigros (5), Puigvert (9), Rufeà (5), Sarroca (5), Seròs (6), Soses (7), Torrebesses (6), Torres de Segre (7), Vilanova d'Alpicat (10) i Vilanova de l'Horta (6).

(32)- Diverses vegades ens ha estat útil el referir-nos a la legislació dictada en les Ordinacions Municipals com a evidenciadora dels conflictes latents o evidents en què viu immersa la ciutat. En moltes de les normes a complir pels ciutadans es posa clarament de manifest el neguit que tenen els representants del poder municipal en controlar el perill que representaven els qui venien de fora de les muralles. Vegeu A. H. M. L., "Llibre d'Ordinacions de la ciutat de Lleida" ("Epilogo Ordinacionum civitatis llerde"), 7 d'Abril de 1559, Secció Manuscrita, Reg. 13

Però, amb tot, un dels focus més potents d'arribada de noies és el conjunt del regne d'Aragó. Un regne que, durant tot el segle XVI, va viure una de les etapes més vitals d'expandiment poblacional en tota la seva història, és perfectament normal que es pugui permetre un cert important transvasament de població -a la manera del got que vessa l'aigua que el desborda- més quan no hi ha hagut cap tipus de transformació productiva. Aquest és un element que cal no oblidar en el moment d'interpretar el notable desplegament humà que les gents dels territoris propers d'Aragó fan sobre unes terres lleidatanes més débilment poblades (33).

Les aragoneses arriben des d'Albelda (13), Azanuy (4), Barbastre (12), Benasc (13), Benavarri (22), Cajigar (4), Casp (7), Estadella (4), Estall (5), Estopanyà (4), Fraga (17), Graus (5), Lanaja (4), Lasquarri (14), Monesma (10), Montsó (14), Pobla de Roda (27), Saragossa (12), Sopeira (6), Sant Esteve de Litera (9), Tamarit de Litera (19), Vallabriga (4) i Saldí (4). Aquests són els dos grans nuclis de partida de l'escàs 25% de dones forasteres que es casen a Lleida. La resta provenen, en primer lloc, de les altres províncies catalanes inclosa la Vall d'Aran (84 noies que suposen un petit 2% sobre el total dels casaments), i, molt a distància, les del conjunt dels territoris de la Monarquia amb un total de 49 (1,12%), entre les quals destaquen les 13 navarreses, castellanes i valencianes, respectivament.

Aquests comportaments no són peculiarment originals de Lleida, sinó que són plenament comuns a les diverses trajectòries urbanes que, en funció de la seva situació geogràfica acullen aports de migracions

(33)- Sobre la interpretació de l'auge poblacional de les terres aragoneses vegeu supra capítol 2 apartat 8 i més àmpliament, G. Colás Latorre y J.A. Salas Ausens, Aragón en el siglo XVI. Alteraciones sociales y conflictos políticos, Zaragoza, 1992, pp. 19-31.

llunyanes com puguin ser moriscos, francesos, portuguesos, etc. i que, a més a més, acumulen la directa influència del transvasament humà des d'entorns propers. La quantia d'aquest segon grup dependrà del grau de vitalitat i dels atractius que cada una de les ciutats pugui oferir als nous vinguts. Les bases queden suficientment clares. Hem deixat, però, pel final una de les peces fonamentals per a entendre la lenta, pausada, però, en la vegada, sòlida trajectòria del creixement poblacional lleidatà, en particular, i català, en general: l'arribada dels francesos. Dedicuem-los-hi una mica d'atenció.

7.3- UN CAS PARTICULAR: ELS FRANCESOS

A poc a poc, hem delimitat els motius que fan de Lleida un centre receptor i acumulador de les gents que procedeixen d'espais geogràfics propers i de les que en el pas per la ciutat decideixen instal·lar-s'hi definitivament. Hem deixat, però, de banda un dels elements més significatius en el recompte i tipificació dels foranis: l'arribada dels francesos. En el moment de justificar la causalitat de tal èxode humà, és millor que recórrer a la interpretació que en fa un dels millors coneixedors de la trajectòria de tal esdeveniment demogràfic. Diu J. Nadal:

"Las razones del fenómeno pueden reducirse a dos grupos: los meridionales franceses emigran, abandonan sus lares, expulsados por unos motivos de repulsión; los franceses llegan, se instalan en Cataluña, movidos por unas causas de atracción. Entre los primeros deben citarse especialmente: una sobrepoblación crónica del Pirineo y pre-Pirineo, que llega a su punto crítico al desaparecer ciertos factores atenuantes (como el vacío en regiones vecinas, por la guerra de los Cien Años) o al aparecer, por el contrario, ciertos factores agravantes (como las guerras de religión, en el interior del área emigratoria); el mismo impacto de las luchas intestinas entre

católicos y protestantes (...); la tradición emigratoria de las tierras altas de Auvernia y del macizo central hacia las tierras bajas del Mediodía (...). En lo que se refiere a los motivos de atracción ofrecidos por Cataluña, habría, en primer lugar el vacío humano abierto por la peste negra en el siglo XIV y ahondado por la crisis económica y política en el siglo XV (...). La mayor flexibilidad de los salarios españoles ante la revolución de los precios, según la tesis de Hamilton, o la menor alza del precio del pan, alimento de base, a pesar de una elevación superior del precio de los demás artículos, podrían ser otros resortes inmigratorios a añadir..." (34).

El comentari és llarg, però, és precís. Raons per sortir, incentius per a quedar-se. Els països de la Corona d'Aragó reben impassibles la "invasió", "a manadas", de joves, especialment nois, en edat jove i en recerca de treball. Tal diàspora s'extendrà amb energia pel Principat, per les terres veïnes del regne d'Aragó (35), València (36) i per moltes altres zones del territori peninsular al llarg de les tres centúries de la Modernitat (37). En revisar, així, l'evidència catalana, ens trobem davant una realitat colpidora per llur abast quantitatiu. Nombroses són ja les verificacions locals i les valoracions de síntesi que s'han aportat al respecte. Amb cronologies específiques diverses, aquesta àmplia segona meitat del segle XVI, època de la màxima vitalitat de l'allau francès, veu com, a les principals ciutats catalanes, un moit nombrós grup dels nois que es casen són originaris de l'altra banda dels Pirineus.

(34)- J. Nadal, La población española, pp 64-69

(35)- J.A. Sales Ausens, "La inmigración francesa en Aragón en la Edad Moderna. Estudios. Departamento de historia Moderna, Zaragoza, 1985-86, pp 51-77. "La inmigración francesa en Barbastro en los siglos XVI y XVII", Estudios de Historia Moderna, Zaragoza, 1977 pp 41-84 i, des d'una versant metodològica, "Los registros parroquiales como fuente para el estudio de la inmigración francesa en Barbastro entre dos centúrias (siglos XVI-XVII)", Argensola, núms 79-84, Huesca, 1975-77, pp 67-84

(36)- A. Potrineau, "La inmigración francesa en el reino de Valencia Siglos XVI a XIX", Minerva : Crédito n.º 137, Madrid, 1976, pp 103-133

(37)- Vegeu J. Nadal i E. Giralt, La poblacion catalana, (capítol VIII- L'immigration française dans le reste de l'Espagne), pp 161-171, J.M. Rebasco "La inmigración a Granada, 1625-1700 Fuentes para su estudio", A.P.J.M.A.C.H., pp 347-390, L. Coronas Tejada, "La inmigración francesa en las ciudades de Jaén, y Ubada en la segunda mitad del siglo XVI", Actas de los II Coloquios de Historia de Andalucía, t. I, Córdoba, 1963, pp 35-54

Les proporcions són clares, ja que, des del 35% de Castelló d'Empúries al 9% de Cassà de la Selva i Palamós, passant pel 10% de Llaneres, el 12% de Vilafranca del Penedès, Creixell i Caldes de Malavella, el 13% de Rubí, el 23% de Barcelona (Sant Just) o el 24% de La Bisbal (38) o el 15,1 % d'Igualada (39), no hi ha dubte de la vital importància de tal fenomen (40). A Lleida, no per ser una ciutat sense els atractius de la costa, el volum migratori va ser menor. Sobre el total dels 4.356 casaments que se celebren a la ciutat entre 1547 i 1600, els francesos es podien quantificar en 760, cosa que implica un 17,44% sobre el total i un 36,94% en relació al conjunt dels nouvinguts. Pel que fa a les franceses, les proporcions són evidentment menors: un 3% sobre el conjunt de les noies que s'esposen a Lleida i un 11,6% sobre les que han nascut en un lloc diferent al que les veu perdre la solteria (reviseu les quanties al quadre núm. 32)

Les trajectòries de tal significatiu nombre de nois i noies que arriben del país veí presenten comportaments diferenciats per ambdós sexes. Els nois venen de manera accelerada fins els anys 70, moment en què marquen el sostre de màxima potència en l'onada i en què s'inicia una línia estable amb fluctuacions: caiguda entre 1571-80, lleugera recuperació entre 1580-90 i significatiu declivi, en la darrera dècada del segle, declivi sobre el qual no podem certificar si suposa l'inici d'un cicle definitiu de recessió o si bé va recuperar la vitalitat un cop ultrapassats els

(38)- Xifres totes recollides per A. Simón, "La població catalana a l'època moderna", p. 9

(39)- J.M. Torres i Ribé, "La inmigración francesa y la peste de 1589, factures contradictorias en la demografía de Igualada (Barcelona) durante los siglos XVI y XVII", DD.AA., Jornades d'història Antoni Agustín (1517-1529) i el seu temps, Tarragona, 1986, p. 540

(40)- Els registres de casaments de les terres de la Catalunya Central són molt restringits en la citació d'immigrants francesos, la qual cosa no vol dir, en cap dels casos, que no rebessin tals visitants, sinó que, davant de l'allau, es va intentar prohibir, per part del Bisbe de Vic, la celebració de casaments dels locals amb els recentment arribats si no anaven precedits d'una informació favorable de la Cúria. R. Ribes i Garriga, "Estructura demogràfica de la vila de Ripoll en el segle XVII", Centre d'Estudis del Ripollès, núm. 1, 1981-82, p. 75

llindars del nou segle. Contràriament, les noies, que fan cap a Lleida en un nombre menor, en termes tant absoluts com proporcionals, no estronquen en tot el període una significativa tendència a l'alça en les quanties de les que s'animen a venir a instal·lar-se a la ciutat.

La interpretació de tal diferència de actituds podria trobar alguna explicació en el fet que els moviments dels homes depenen, en una més important mesura, de les fluctuacions en els cicles econòmics - recordem allò de l'atractiu que podia suposar l'incentiu d'uns salaris alts per manca de ma d'obra i uns preus més baixos dels articles de primera necessitat en el consum familiar -, mentre que les noies estan més condicionades per l'establiment de vincles familiars o per les possibilitats de trobar un espòs amb qui contreure matrimoni. En aquest sentit, nombrosos testimonis certifiquen l'habitud dels comportaments endogàmics entre els membres de tal nacionalitat i el protagonisme del manteniment d'uns lligams familiars sòlids i ben trabats (41). Tal realitat donaria raó al fet que moltes de les franceses que arriben a la capital de Ponent ho facin després que algun parent proper hi hagi trobat els suficients atractius com per quedar-s'hi i, un cop consolidada l'avenç individual, engresqui la resta de la família a venir a la seva nova llar.

Però, d'on ve tota aquesta gent? No es pot, de cap de les maneres pensar que la zona del sud francès fou un territori uniforme generador d'un fluxe continu d'emigrants. La realitat ens demostra que la diversitat és la norma i, si tot un ampli conjunt de recerca ens ha evidenciat que les procedències majoritàries dels nois que es casen a cada una de

(41)- L. Coronas Tejeda parla de "paisanaje", de la força del parentiu, de cohesió del clan, d'aïllament per mor de la llengua i els costums etc. ("La inmigración francesa en las ciudades de Jaén y Úbeda...", p. 37). Vegeu, també, L. Fontaine, "Solidarités familiales et logiques migratoires en pays de montagne à l'époque moderne", *Annales E.S.C.*, núm. 6, 1980, pp. 1433-1450.

les ciutats catalanes, que reben immigració, són marcadament diverses, caldrà entrar en el detall de quin és l'origen de les famílies franceses que trien LLeida com a lloc de residència (42). La cartografia del fenomen té, com hem dit, característiques ben diferenciades per cada una de les zones i, a la vegada, coincidències prou significatives (43). Els "gascons" que trien Lleida provenen, majoritàriament, de dos centres. D'una banda, dels bisbats col·lidants amb la part nord de la província (Comminges (44), Tarbes, Auch, Lombez i Toulouse) on la Vall d'Aran es converteix en el principal focus d'entrada i, d'una altra, del bisbat de Narbona i del de Lemotges. El major nombre de franceses provenen de Comminges. Cal aquí fer una molt important precisió en el sentit que les deficiències en les consignacions dels registres deixen de banda moltes vegades la referència precisa al lloc concret d'origen, quedant consignats únicament com a "de França", cosa que en el nois acumula una proporció final de 511 (11,7% sobre el total dels casaments), mentre que en les noies és de 92 (2,1% sobre el total) (reviseu apèndixs núms. 8 i 9).

(42)- El recull d'articles que estudien el fenomen migratori francès en la seva més àmplia causalitat i implicacions és ja bastant copios, tant pel que fa a articles monogràfics com a referències indirectes. Valgui aquí destacar alguns de particularment significatius com R. d'Abadal, La immigració francesa en el segle XVI i l'aparició de les "cases parisiè" catalanes, Mataró, 1965; J. Nadal i E. Giralt, La immigració francesa a Mataró durant el segle XVI, Mataró, 1966; A. Massanell i Escasans, "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca el segle XVI", Miscel·lània Penedesencs III, Vilafranca del Penedès 1980, pp. 61-90; J. Codina, "La immigració francesa al Delta del Llobregat, 1400-1700", XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, El Prat de Llobregat, 1980, pp. 225-274; J.M. de Solà Morales, "La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII", Miscel·lània històrica d'Olot i comarca, Olot, 1983, pp. 17-76; N. Castells i Calzada, "El moviment migratori en la Catalunya Moderna: el cas de la immigració envers la ciutat de Girona (1473-1576)", Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Barcelona, 1984, pp. 65-74; P. Vives i J. Cornas, "La immigració francesa a Vila-rudona, segles XVI-XVII", Quaderns de Vilariu, V, Vilariu, 1984, pp. 149-156; M. Planas, "Vies d'estudi dels registres parroquials: Estructura social i oficis a l'Alt Empordà durant l'Antic Règim", Manuscrits, núm. 1, Bellaterra, 1985, pp. 48-51; J.M. Torras i Ribé, "La immigración francesa y la peste de 1589", pp. 535-552.

(43)- Per a una valoració comparativa de les diferents procedències dels emigrants que van arribar a cada una de les diferents àrees de recepció, la millor recopilació de síntesi és l'oferta per N. Sales a Els segles de la decadència. Segles XVI-XVIII, dins P. Vilar (dir.), Història de Catalunya, vol. IV, Barcelona, 1989, pp. 103-113.

(44)- Comminges és en tots els mapes que recull N. Sales un dels principals focus de cessió d'immigrants (vegeu referència a la nota anterior).

Aquestes procedències majoritàries documentades, ens situen el volum més important de l'emigració (vegeu els mapes adjunts) (45) provinent, primer, dels territoris pirinencs i pre-pirinencs, incloent les terres de la Gascunya i Provença, amb els anteriorment citats com a centres majoritaris com són Comminges (63) i Tarbes (19), i altres de secundaris com Oloron (7), Lescar (2), Rieux (1), Couserans (2) i Pamiers (1); segon, de la zona del Llenguadoc i la Baixa Garona amb els focus principals en Auch (29), Lombez (8), Toulouse (8) i Narbonne (17) i els secundaris en Bordeaux (5), Aire (1), Montauban (2), Albi (1), Carcassonne (2) i Agde (1); i, tercer, de les terres altes i el massís central, amb un destacat paper dels llemosins (14), juntament als de Cahors (5), els de Clermont (3) i els de Rodez (1). Els que venen de més lluny són tres parisencs i un de Calais.

Les noies han passat per rutes molt similars, ja que a excepció d'una jove originària de Montpel·lier, la resta venen dels mateixos centres que els nois, el més important dels quals és Comminges (23), seguit a distància per Tarbes (4), Narbonne (3), Auch (2), Cahors (1), Clermont (1), Lescar (1), Montauban (1) i Oloron (1).

Estem, per tant, davant de la constatació evident de què la ciutat de Lleida viu, amb igual intensitat i vitalitat que la resta del Principat, l'arribada d'aquesta onada de nova gent vinguda de les terres del nord, unides des de feia temps per una molt llarga tradició política, cultural i

(45)- La designació tan ambigua de centres majoritaris i secundaris en els mapes adjunts es justifica d'una banda, per l'important volum de gent de qui no sabem la procedència precisa, cosa que, evidentment, podria distorsionar el resultat final i, d'una altra, de les reduïdes quanties absolutes i proporcions que cada demarcació geogràfica concreta aporta. Tots els bisbats que aportaven un volum superior als 8 emigrants han estat considerats com a centres majoritaris. La mesura és absolutament arbitrària, però a l'índex indicatiu pot resultar més indicativa que plantejar un mapa amb traçats uniformes, únicament descriptius de la citació de cada una de les procedències.

religiosa (46). La directa incidència en l'evolució i l'expansió demogràfica de la ciutat es farà evident arreu i, a més a més, caldrà comprovar en el futur com repercutiran en el món de les activitats laborals, en la vida pública i en els comportaments matrimonials. Deixem-ho, però, per més endavant.

7.4- CONCLUSIONS.

Les ciutats del feudalisme tardà no són petits microcosmos tancats, són illes de pas i de mestissatge. La certificació de l'expandiment i/o la decadència no es pot basar solament en l'aport humà donat pels que neixen, es casen i moren en un mateix lloc, sinó que són els desplaçaments dels individus concrets els que moltes vegades permeten empenyer o deturar una trajectòria d'auge o davallada.

L'obertura oceànica, a partir del segle XVI, va ser font de continus moviments arreu; però, anar d'un lloc a un altre no era quelcom nou. Una cosa és l'aventura i una altra la subsistència diària. Els darrers anys de l'Edat Mitjana havien posat en conflicte, de maneres molt diverses, l'estabilitat de nombrosos agrupaments familiars, les precarietats angoixaven i fou precís cercar una sortida, una escapatòria. Fugir a la recerca de noves terres menys agressives, però que no obliguin a modificar de manera radical la manera de viure i els ritmes del treball. Aquest és el perfil de la gran majoria de les gents que marxen del lloc de

(46)- En l'aspecte religiós, les controvèrsies baix-medievals, enmig d'un ambient adequat per a la difusió de les heretgies com a mecanismes de revolta, van ser un bon ferment de moviments on les barreres geogràfiques poca transcendència tenien (vegeu P. Labat, Los cátaros. Herejia y crisis social, Barcelona, 1984, especialment pp 126-217). Això, sense fer referència, en un altre ordre de coses, a la tradició trovadoresca comuna i als lligams culturals a través de la llengua d'Oc

naixença a la recerca d'espais vitals més acollidors i favorables, en el moment d'intentar cobrir les més mínimes exigències vitals. Aquest és el perfil de la gran majoria dels joves, nois i noies, que arriben a la ciutat de Lleida en el segle XVI, cercant una ocupació millor remunerada que al seu lloc d'origen i a l'espera de trobar un company o una companya amb qui compartir la nova aventura, fora de l'estabilitat personal que hauria implicat romandre en un món conegut.

La seva aparició no es farà de manera sobtada, ni tampoc amb continuïtat al llarg del temps. Els nois arriben en augment progressiu fins el 1570 (fins assolir un notable protagonisme en la celebració de casaments, amb una participació als voltants d'un 55,88%), data a partir de la qual s'inicia un llarg període d'estabilitat en els ritmes de llur entrada a la ciutat (prop d'un 48% fins 1600), la qual cosa és indicativa de què, ni tan sols les escameses de mort o de fam que es van produir en el decurs del segle, no els van deturar. Els motius de l'emigració debien ser encara molt més potents. Contràriament, aquesta dura realitat sí va afectar l'arribada de les noies. Fins el 1570 (igual que els homes), llur quantia és clarament expansiva (des d'un 24,08% a un 31,18%), iniciant posteriorment un camí amb fluctuacions al ritme de les desestabilitzacions de la conjuntura lleidatana: lleugera davallada entre 1571 i 1590 (d'un 26,10% a un 24,78%) i tendència a l'alça en el darrer decenni del segle (fins a 28,38%).

En tot aquest volum de gent nouvinguda una cosa sembla clara: els nois i les noies no segueixen idèntiques pautes de comportament. Els nois es mouen més, canvien de lloc de residència a una edat jove, deixant els seus lligams familiars enrera, la seva motivació principal és la recerca de treball i, sovint, esperen casar-se en el lloc de destinació triat. Per terme mig al llarg del segle XVI, s'esposa a Lleida una

proporció de 47,22% nois forasters, cosa que implica gairebé a la meitat dels nuvis de la ciutat. Contràriament, les noies tenen tendència a romandre en el lloc de naixement, perquè amb un tan elevat grau de mobilitat arreu no és difícil trobar un marit, malgrat que els nois coneguts des de petites hagin marxat fora. Quan algunes de les femelles decideixen marxar, ho fan en companyia de germans i familiars o per retrobar-se amb un promés que s'ha instal·lat ja en el lloc nou de destinació. En conjunt, les atrevides que surten de casa, es poden quantificar als voltants d'un quart de la població femenina que es casa a Lleida (26,10%). No cal ni dir que aquests elements hauran d'afectar directament en el retard de l'edat d'accés al matrimoni i, per tant, en el nombre final de fills que cada parella arriba a tenir.

Per tant, tot i que la gent de la ciutat és la gran majoria dels que reben el sagrament del matrimoni a Lleida (un 52,8% dels nois i un 73,9% de les noies), cal revisar quins són els principals centres que aboquen part de llur potencial humà a la capital del Segre. Dos són els grans corrents: primer, els que arriben des de l'entorn rural proper i, segon, a l'igual que a la resta de Principat, els que marxen des les terres del sud francès. Anem per parts.

Els que venen de les terres veïnes ho fan dins del radi d'acció proper a Lleida. Tenim, així, en primer lloc, un molt fort potencial que es desplaça escassos quilòmetres de la casa de naixença i que pertanyen -en terminologia contemporània- a la mateixa província. Aquests engloben un 16,2% dels nois i un 11,2% de les noies, la proporció més elevada, fora de les locals, en el conjunt de les que es casen. En segon lloc, trobem als aragonesos, qui havien viscut un segle amb els suficients nivells de creixement demogràfic com per permetre-los-hi el manteniment

d'un cert fluxe de sortida, en particular, des de les petites ciutats més properes a la franja de ponent. Els "maños" són un 7,1% dels marits i un 8,1% de les esposes. En tercer lloc, tenim als que arriben del conjunt de les terres catalanes, amb especial rellevància dels tarragonins (2,1% i 1,3%, respectivament), seguits a distància pels de Barcelona (1,5% i 0,3%) i Girona (0,9% i 0,2%). La resta dels que arriben a la ciutat fan cap des de les més variades zones de la Monarquia, però, són tan pocs que cal considerar-los, més com a transeunts que es queden per allò de les casualitats vitals, que com a peces d'un efectiu corrent migratori.

Però, els grans protagonistes, els més vistosos entre els nouvinguts, no sols a Lleida, sinó a tota Catalunya i fins i tot a Aragó, València i els altres regnes peninsulars, són els francesos. En definició que ha fet història, arriben "a manadas", impulsats per les dures precarietats i conflictes, en què es veu sumit el Midi francès en aquestes dates, i engrescats per les possibilitats oferides per uns territoris, amb similars tradicions culturals i religioses, buits de gent i, a la vegada, necessitats de ma d'obra jove per a reconstruir la desfeta d'uns anys especialment sagnants arreu. La seva importància quantitativa és marcadament destacada, tant pel que fa referència al conjunt dels casaments (17,44% els homes i 3% les noies), com en relació al volum conjunt de la població immigrant (36,94% i 11,6%). Estem, per tant, davant un fenomen de mobilitat poblacional fonamentalment protagonitzat per població masculina i en edat de casar-se i, àdhuc, en els anys més productius de llurs vides, cosa que omple d'indubtable i renovada vitalitat i de nous conflictes socials a un anteriorment esmorteït Principat.

La cronologia de l'arribada dels francesos es mou, freqüentment, amb els moviments conjunturals, a diferència de la resta dels

immigrants varons; mentre que, contràriament, les noies fan cap a Lleida amb un ritme progressivament tendent a l'alça, sense deturar-se en cap punt de la trajectòria cronològica d'aquesta segona meitat del cinc-cents lleidatà. Les seves procedències eren, gairebé idèntiques per ambdós sexes: les densament poblades terres del veí Pirineu i Pre-Pirineu, incloent la Provença i la Gascunya -d'aquí que molts siguin anomenats com gascons-, i les més llunyanes del massís central i el Llenguadoc.

Si fins aquest punt hem recorregut fins els més amagats racons de la vida privada dels lleidatans del segle XVI, tant de naixement com d'adopció, cal ara intentar introduir-nos, sense més demores, en la manifestació pública dels seus interessos personals i de la solució de les seves directes necessitats vitals. Cal, per tant, entrar en el món del treball com a primera base de diferenció social, d'articulació de conflictes i de lluita per la no sempre fàcil supervivència.

QUADRES, GRÀFIQUES I MAPES DE LA SEGONA PART.

QUADRE N.º 3 - ELS INDICADORS DELS CICLES CRÍTICS A LLEIDA
DES DE LA CRISI DE LA BAIXA EDAT MITJANA FINS 1600.

ANYS	PENGRIA	PESTA	CAT&STROFES
1480	*	*	
1481	*	*	
1482	*	*	
1483	*		
1484	*		
1485	*		
1486	*	*	
1487	*		
1488	*		
1489	*	*	
1490	*	*	
1491	*	*	
1492	*		
1493	*		
1494	*	*	
1495	*		
1496			
1497		*	
1498			
1499			
1500			Sequera
1501		*	Sequera
1502	*		Sequera
1503	*		Sequera
1504	*		Sequera
1505	*		Sequera
1506	*		Sequera
1507	*		Sequera
1508		*	
1509		*	
1510		*	
1511			
1512			
1513	*		
1514			
1515			Terratrèmol
1516			
1517			
1518			
1519		*	
1520		*	
1521		*	
1522		*	
1523			
1524			
1525			
1526			
1527			

<u>ANYS</u>	<u>PENGRIA</u>	<u>PESTA</u>	<u>CAT&STROFES</u>
1528			
1529		*	
1530	*	*	
1531	*		
1532	*		
1533	*		
1534	*		
1535	*		
1536	*		
1537	*		
1538	*		
1539	*		
1540	*		
1541	*		
1542	*		
1543	*		
1544	*		
1545	*		
1546	*		
1547	*		
1548	*		Sequera
1549	*		Sequera
1550	*		
1551	*		
1552	*		
1553	*		
1554	*		
1555	*		
1556	*	*	
1557	*	*	Plaga Mosquits
1558	*	*	
1559	*		
1560	*		
1561			
1562			
1563			
1564	*		
1565	*		
1566	*		
1567			
1568			
1569			
1570			
1571			
1572			
1573			
1574			
1575			
1576			

ANYS	PENGRIA	PESTA	CAT&STRUFES
1577			
1578			
1579			
1580			
1581			
1582			
1583			
1584			
1585			
1586	*	*	
1587	*	*	Riuada
1588	*	*	
1589	*	*	
1590		*	
1591	*	*	
1592		*	
1593		*	
1594		*	
1595		*	
1596		*	Riuada
1597	*	*	Riuada
1598	*	*	
1599		*	
1600			

Font: Segons J. Liadonosa, Història de Lleida, vol. II, Tàrrrega, 1974, pp. 13-410.

**QUADRE Núm. 4- RESUM DE LES QUANTIES CENSALS DE LLEIDA CIUTAT
I RODALTES DES DE LA BAIXA EDAT MITJANA FINS 1639 (en focs).**

ANY	SEGRIA	P.H. *	COL.LECTA	P.H. *	LLEIDA C.	P.H. *
1359	2.951	11.804	5.622/25(1)	22.488/500	1.213	4.852
1376	3.909	15.636	5.139	20.566	2.234	8.936
	4.189(2)	16.676				
1378	2.860	11.440	4.152/54(1)	16.608/16	1.213	4.852
1497	2.440	9.760	2.929	11.716	673	3.492
					(3) 747	2.988
					(4) 829	3.313
1515	3.064	12.256	3.795	15.180	1.184	4.736
					(3) 1.088	4.344
					(4) 1.176	4.704
1547					986	3.944
1553	3.180	12.720	4.025	16.100	1.109	4.436
					(3) 1.098	4.392
					(4) 1.175	4.700
					(5) 1.180	4.720
1559			3.875	15.500	(6) 1.067	4.268
					(6) 1.072	4.288
1567			4.007	16.028	1.109	4.436
1618					1.639	6.556
1639					998	3.992

* Població Hipotètica. Coeficient A.

(1)- Suma segons el fogatge/suma segons J. Iglésies.

(2)- Suma afegint les cases taxades al cens.

(3)- Segons J. Lladonosa, *Historia de Lleida*, vol. II, Tàrraga, 1974, p. 189.

(4)- Id. afegint Vilanova i Palau de l'Horta, Raimat, Sucs, Rufeà i Torres de Sanui.

(5)- Suma de J. Iglésies afegint Raimat, Sucs, Rufeà i Torres de Sanui.

(6)- Focs hipotètics proporcionals a les dades anterior i posterior.

Fonts:

1359, 1376, 1378, 1497, 1515 i 1553: J. Iglésies, "El poblament de Catalunya durant els segles XIV i XV", *VI Congreso de historia de la Corona de Aragón*, Madrid, 1959, pp. 247-270; *Distribució comarcal de la població catalana*, Barcelona, 1957, pp. 3-31 i *El fogatge de 1553*, vol. I, Barcelona, 1979, pp. 67-68.

1547: A.H.M.LI., *Llibre dels depòsits de les pecunies pertanyents al Hospital General*, 1539, Reg. 31.

1559: J. Ruiz Almansa, "La població de España en el siglo XVI", *Revista Internacional de Sociología*, t. III, 1943, p. 135.

1567: R. García Cárcel, *Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII*, vol. II, Barcelona, 1985, pp. 21 i 25.

1618: J. Lladonosa, *Historia de Lleida*, vol. II, Tàrraga, 1974, p. 376.

1639: A.H.M.LI., *Consells Generals*, 440, fol. 132 r, 5 de Març de 1639.

**QUADRE NQM. 5 - COMPARACIÓ DE LES DADES CENSALS CATALANES
DE MITJANS SÈGLE XVI.**

<u>Col.lectes</u>	<u>1553</u>	<u>(1)</u>	<u>1559</u>	<u>(2)</u>	<u>1567</u>	<u>(3)</u>
Agramunt.....	1.648..	(-487)....	1.161..(+536)....		1.697..	(+49)
Balaguer.....	1.672..	(-10)....	1.662.. (-80)....		1.582..	(-90)
Barcelona.....	5.213..(+6422)....		11.635..(+710)....		12.345..(+7132)	
Berga i Bagà.....	904..	(-)....	-- .. (-)....		904..	(=)
Camprodon.....	884..	(-1)....	883.. (+4)....		887..	(+3)
Cardona.....	2.140..	(+7)....	2.147.. (-4)....		2.243..	(+103)
Cartoixa.....	742..	(+101)....	843..(-612)....		231..	(-511)
Castellbó.....	632..	(-96)....	563.. (+65)....		644..	(+12)
Castelló d'Empúries.....	2.281..	(+4)....	2.285.. (+61)....		2.346..	(+65)
Cervera.....	2.286..	(+9)....	2.295.. (+41)....		2.336..	(+50)
Falset i Baronia d'Entença...	616..	(=)....	616..(+481)....		1.097..	(+481)
Figueres.....	-- ..	(-)....	-- .. (-)....		402..	(-)
Girona.....	10.839..	(-443)....	10.396..(-352)....		10.044..	(-795)
Igualada.....	476..	(-)....	-- .. (-)....		-- ..	(-)
Lleida.....	4.025..	(-150)....	3.875..(+132)....		4.007..	(-18)
Manresa	1.761..	(+10)....	1.771.. (-4)....		1.767..	(+6)
Montblanc i Sarraí.....	1.887..	(-5)....	1.882.. (+15)....		1.897..	(+10)
Pallars.....	2.778..	(-11)....	2.767..(+115)....		2.882..	(+104)
Perpinyà.....	4.421..	(-)....	-- .. (-)....		4.061..	(-360)
Prades.....	731..	(=)....	731.. (-1)....		730..	(-1)
Poblet.....	369..	(=)....	363.. (-2)....		367..	(-2)
Puigcerdà.....	1.501..	(-17)....	1.484.. (=)....		1.454..	(-17)
Tarragona.....	4.911..	(+58)....	4.969..(-207)....		4.762..	(-149)
Tàrraga.....	1.346..	(=)....	1.346.. (-2)....		1.344..	(-2)
Tortosa.....	3.467..	(+20)....	3.487..(-100)....		3.387..	(-80)
Olot.....	1.097..	(-27)....	1.070.. (+57)....		1.127..	(+30)
Urgell.....	579..	(=)....	579.. (+8)....		587..	(+8)
Vic.....	2.302..	(-)....	-- .. (-)....		2.283..	(-19)
Vilafranca de Conflent.....	848..	(-)....	-- .. (-)....		4.920..(+4072)	
Vilafranca del Penedès.....	2.907..	(+209)....	3.116..(+152)....		3.266..	(+361)
TOTAL.....	65.263.	(-2.831)	62.432.	(+13.139)	75.571	(+10.308)

(1) - Diferència entre 1559 i 1553

(2) - Diferència entre 1567 i 1559

(3) - Diferència entre 1567 i 1553

Fonts:

1553: J. Iglesias, El fogatge de 1553. Estudi i Transcripció, Vol. I, Barcelona, 1979, p. 14.

1559: J. Ruiz Almansa, "La població de España en el siglo XVI", Revista Internacional de Sociología, III, 1943, p. 135.

1567: R. García Cárcel, Historia de Cataluña. Siglos XVI-XVII, vol. II, Barcelona, 1985, p. 20-21.

QUADRE NQM 6 (1) - NAIXEMENTS (BAPTISMES) PER ANY I PER MES (1460-1600).

ANY	MES NAIXEMENT												ANY CIVIL	GN AB	MG DS	ANY AGRARI
	GN	FB	MR	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS				
	MES CONCEPCIO															
	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS	GN	FB	MR				
1460	14	13	16	15	13	12	13	14	12	14	13	13	162	--	--	---
1461	16	14	11	10	12	11	10	11	11	11	11	14	142	--	--	---
subt	30	27	27	25	25	23	23	25	23	25	24	27	304	--	--	---
1472	20	21	15	12	8	11	4	0	0	23	17	16	147	--	--	---
1473	26	18	15	9	19	8	0	15	7	8	19	0	144	--	--	---
subt	46	39	30	21	27	19	4	15	7	31	36	16	291	--	--	---
1487	22	24	15	15	17	17	13	14	18	13	17	8	193	76	117	---
1488	17	9	9	12	10	11	9	17	19	18	19	18	168	47	121	164
1489	20	17	18	19	17	13	9	8	19	22	21	19	202	74	128	195
1490	13	11	18	12	14	15	11	13	17	18	14	3	159	54	105	182
subt	72	61	60	58	58	56	42	52	73	71	71	48	722	251	471	541
1504	26	18	21	21	10	11	14	19	18	23	18	25	224	86	138	---
1505	20	19	13	18	19	18	15	26	16	13	16	16	209	70	139	208
1506	20	23	20	15	16	15	13	17	37	23	32	23	254	78	176	217
1507	17	20	18	13	22	17	14	15	27	12	9	15	199	68	131	244
1508	16	20	10	8	7	7	10	12	23	23	25	21	182	54	128	185
1509	25	26	22	19	13	14	16	20	25	11	21	21	233	92	141	220
1510	19	17	30	21	15	19	22	16	21	28	15	16	239	87	152	228
1511	28	26	17	25	21	21	14	19	16	26	27	33	273	96	177	248
subt	171	169	151	140	123	122	118	144	183	159	163	170	1813	631	1182	1550
1516	28	20	21	20	17	14	21	26	21	19	27	17	251	89	162	---
1517	14	12	20	12	14	15	25	25	22	20	25	28	232	58	174	220
1518	19	23	23	22	19	19	23	19	24	38	32	18	279	87	192	261
1519	30	32	19	11	15	16	16	18	18	11	17	23	226	92	134	284
1520	23	18	26	23	19	26	14	27	32	18	19	13	258	90	158	224
subt	114	105	109	88	84	90	99	115	117	106	120	99	1246	416	830	989

QUADRE NQM 6 (2)- NAIXEMENTS (BAPTISHES) PER ANY I PER MES (1460-1600).

ANY	MES NAIXEMENT												ANY CIVIL	GN AB	MG DS	ANY AGRARI
	GN	FB	MR	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS				
	MES CONCEPCIÓ															
ANY	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS	GN	FB	MR	ANY CIVIL	GN AB	MG DS	ANY AGRARI
1521	18	13	11	16	11	5	12	7	7	28	18	19	165	58	107	226
1522	18	17	20	18	18	13	19	15	15	15	21	19	208	73	135	180
1523	19	17	22	15	12	9	11	17	22	16	17	11	188	73	115	208
1524	25	19	6	9	17	11	6	21	22	17	19	34	206	59	147	174
1525	34	19	20	15	19	16	24	20	21	25	30	28	271	88	183	235
1526	24	15	23	20	16	13	20	24	23	17	24	25	244	82	162	265
1527	24	26	31	24	20	12	17	19	28	24	32	20	277	105	172	267
1528	26	27	33	27	16	9	21	20	26	19	29	19	272	113	159	285
1529	17	28	27	13	17	17	21	24	32	30	29	13	268	85	183	244
1530	12	15	10	4	6	7	8	15	6	14	4	12	113	41	72	224
subt	217	196	203	161	152	112	159	182	202	205	223	200	2212	777	1435	2308
1531	17	29	18	13	16	17	16	26	24	37	24	27	264	77	187	149
1532	19	23	20	13	8	20	21	25	26	30	30	15	250	75	175	282
1533	31	23	19	14	16	25	12	20	23	28	34	25	270	87	183	262
1534	20	25	30	17	12	21	19	26	28	33	20	17	268	92	176	275
1535	26	28	17	16	10	12	20	22	23	25	20	28	247	87	160	263
1536	32	34	22	26	19	24	20	19	26	32	29	26	309	114	195	274
1537	17	29	26	22	22	14	16	18	17	22	24	23	250	94	156	289
1538	38	19	20	18	22	12	21	24	26	27	23	27	277	95	182	251
1539	32	29	26	19	12	20	22	32	27	19	32	24	294	106	188	288
1540	32	28	16	29	13	28	17	18	27	19	26	26	279	105	174	293
subt	264	267	214	187	150	193	184	230	247	272	262	238	2708	932	1776	2606
1541	23	19	22	11	19	17	21	20	21	31	32	25	261	75	186	249
1542	24	30	30	23	15	22	23	32	42	17	25	23	306	107	199	293
1543	24	36	34	16	22	21	6	30	25	30	13	16	273	110	163	309
1544	27	13	17	16	7	6	14	28	24	21	25	24	222	73	149	236
1545	24	16	23	24	20	21	12	22	22	27	30	20	261	87	174	236
1546	28	22	13	16	21	18	24	23	31	35	15	26	272	79	193	253
1547	19	23	18	9	20	15	21	12	23	26	23	25	234	69	165	262
1548	30	30	24	22	13	15	21	19	27	28	25	12	266	106	160	271
1549	32	26	25	21	19	16	17	21	24	29	22	29	281	104	177	264
1550	23	28	18	18	11	15	13	17	26	27	10	23	229	87	142	264
subt	254	243	224	176	167	166	172	224	265	271	220	223	2605	897	1708	2637

QUADRE N.º 6 (3) - NAIXEMENTS (BAPTISHES) PER ANY I PER MES (1460-1600).

ANY	MES NAIXEMENT												ANY CIVIL	GN AB	P.J. DS	ANY AGRARI
	GN	FB	MR	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS				
	MES CONCEPCIÓ															
ANY	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS	GN	FB	MR	ANY CIVIL	GN AB	P.J. DS	ANY AGRARI
1551	20	34	22	25	19	16	21	24	21	29	25	22	278	101	177	243
1552	37	18	12	24	22	27	16	28	28	31	23	32	298	91	207	268
1553	35	20	26	20	12	14	21	19	25	30	32	16	270	101	169	308
1554	25	22	23	18	21	22	18	32	21	28	21	18	269	88	181	257
1555	29	29	27	10	23	15	17	20	23	35	28	15	271	95	176	276
1556	19	21	35	18	23	19	23	29	20	26	27	24	284	93	181	269
1557	24	28	23	17	23	27	23	30	35	22	19	16	287	92	195	283
1558	15	24	24	22	9	7	26	30	31	22	24	27	261	85	176	260
1559	25	30	31	19	19	10	18	20	33	24	31	27	290	108	182	284
1560	27	30	20	16	11	12	14	24	31	28	37	32	282	93	189	275
subt	256	259	243	189	182	169	197	256	268	275	267	229	2790	947	1849	2743
1561	26	41	33	25	28	15	19	26	22	19	28	37	319	125	194	314
1562	37	25	29	23	26	15	20	28	42	39	21	30	335	114	221	308
1563	36	28	10	20	11	25	21	24	17	25	31	23	271	94	177	315
1564	23	31	29	23	17	16	18	28	20	38	32	22	297	106	191	283
1565	34	37	30	30	23	23	15	22	29	30	24	25	322	131	191	322
1566	39	28	26	28	35	36	22	26	27	36	34	16	353	121	232	312
1567	25	25	20	26	23	15	21	30	28	32	27	26	298	96	202	328
1568	26	28	18	17	17	20	23	24	24	27	27	22	273	89	184	291
1569	35	33	25	22	27	28	24	34	22	25	26	26	331	115	216	299
1570	35	30	33	27	25	22	22	30	28	34	20	27	333	125	208	341
subt	316	306	253	241	232	215	205	272	259	309	270	254	3132	1116	2016	3113
1571	30	31	25	26	21	23	18	32	33	36	30	29	334	112	222	320
1572	31	46	39	24	21	23	19	26	19	28	26	40	342	140	202	362
1573	27	38	30	25	19	23	24	25	29	39	26	32	337	120	217	322
1574	26	32	25	29	30	27	25	30	35	29	33	33	354	112	242	329
1575	35	34	25	28	22	19	25	29	31	35	22	28	333	122	211	364
1576	36	38	45	26	18	20	20	23	37	30	40	35	368	145	223	356
1577	29	30	20	31	19	28	20	31	31	30	26	19	314	110	204	333
1578	27	23	37	20	31	17	19	19	27	31	20	32	303	107	196	311
1579	35	27	11	18	22	18	24	23	28	34	27	32	299	91	208	287
1580	35	23	24	12	18	21	18	43	26	24	28	27	299	94	205	302
subt	311	322	281	239	221	219	212	281	296	316	278	307	3283	1153	2130	3286

QUADRE NQH 6 (4)- NAIXEMENTS (BAPTISMES) PER ANY I PER MES (1460-1600).

ANY	MES NAIXEMENT												ANY CIVIL	GN AB	MG DS	ANY AGRARI
	GN	FB	MR	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS				
	MES CONCEPCIÓ															
ANY	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS	GN	FB	MR	ANY CIVIL	GN AB	MG DS	ANY AGRARI
1581	21	21	24	11	5	15	25	30	36	28	27	32	275	77	198	282
1582	35	29	29	28	20	15	27	21	26	22	23	28	303	121	182	319
1583	23	26	28	17	25	25	25	21	42	29	29	30	320	94	226	276
1584	36	24	28	15	18	14	20	30	33	40	35	18	311	103	208	329
1585	26	26	21	13	15	9	17	14	25	32	17	27	242	86	156	294
1586	17	23	14	14	9	12	14	28	18	26	22	21	218	68	150	224
1587	32	33	45	34	24	17	24	27	21	21	29	26	333	144	189	294
1588	33	27	31	29	20	21	21	30	32	23	30	24	321	120	201	309
1589	39	36	25	24	33	19	25	26	37	34	19	23	340	124	216	325
1590	32	39	20	27	12	16	20	20	37	21	24	21	289	118	171	334
subt	294	284	265	212	181	163	218	247	307	276	255	250	2952	1055	1897	2986
1591	18	35	40	18	16	17	24	25	27	28	29	27	304	111	193	282
1592	29	38	31	28	19	16	15	29	22	24	27	28	306	126	180	319
1593	20	23	28	22	12	13	14	25	29	31	31	24	272	93	179	273
1594	41	26	31	17	20	8	21	14	27	37	31	34	307	115	192	294
1595	43	39	25	16	30	21	30	27	37	30	27	19	344	123	221	315
1596	24	43	29	27	26	23	23	24	40	29	31	26	345	123	222	344
1597	31	29	33	17	25	12	16	23	27	24	31	23	291	110	181	302
1598	32	26	56	29	17	20	18	27	28	28	36	35	352	143	209	324
1599	28	34	27	21	20	12	23	33	28	26	34	25	311	110	201	319
1600	30	28	32	26	25	20	26	41	41	32	25	38	364	116	248	317
subt	296	321	332	221	210	162	210	266	306	289	302	279	3196	1170	2026	3119

Font: A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1460 a 1600, Reg. 2-12.

**QUADRE N.º 7 - TOTALS DELS NAIXEMENTS (BAPTISMES) PER ANY I MES.
(1460-1600).**

ANY	M E S N A I X E M E N T												ANY CIVIL	ANY AGRARI
	GN	FB	MR	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS		
	M E S C O N C E P C I O													
ANY	AB	MG	JN	JL	AG	ST	OC	NV	DS	GN	FB	MR	ANY CIVIL	ANY AGRARI
1460-61	30	27	27	25	25	23	23	25	23	25	24	27	304	---
1472-73	46	39	30	21	27	19	4	15	7	31	36	16	291	---
1487-90	72	61	60	58	58	56	42	52	73	71	71	48	722	---
1504-11	171	169	151	140	123	122	118	144	183	159	163	170	1813	1550
1516-20	114	105	109	88	84	90	99	115	117	106	120	99	1246	989
1521-30	217	196	203	161	152	112	159	182	202	205	223	200	2212	2308
1531-40	264	267	214	187	150	193	184	230	247	272	262	238	2708	2606
1541-50	254	243	224	176	167	166	172	224	265	271	220	203	2605	2637
1551-60	256	259	243	189	182	169	197	256	268	275	267	229	2790	2743
1561-70	316	306	253	241	232	215	205	272	259	309	270	254	3132	3113
1571-80	311	322	281	239	221	219	212	281	296	316	278	307	3283	3286
1581-90	294	284	265	212	181	163	218	247	307	276	255	250	2952	2986
91-1600	296	321	332	221	210	162	210	268	306	289	302	279	3196	3119
TOTAL	2641	2599	2392	1958	1812	1709	1843	2311	2553	2605	2491	2340	27254	26180

**QUADRE N.º 8 - NAIXEMENTS (1516-1600). CALCUL DE LA
TENDÈNCIA LÍNIAL PEL MÈTODE DELS MÍNIMS QUADRATS.**

ANYS	BATEJOS (Y)	UNITATS DE TEMPS (X)	(X ²)	(XY)	TENDÈNCIA	
1516	251	0	-42	1764	-10542	234,25
1517	232	1	-41	1681	-9512	235,43
1518	279	2	-40	1600	-11160	236,61
1519	226	3	-39	1521	-8814	237,79
1520	258	4	-38	1444	-9804	238,97
1521	165	5	-37	1369	-6105	240,15
1522	208	6	-36	1296	-7488	241,33
1523	188	7	-35	1225	-6580	242,51
1524	206	8	-34	1156	-7004	243,69
1525	271	9	-33	1089	-8943	244,87
1526	244	10	-32	1024	-7808	246,05
1527	277	11	-31	961	-8587	247,23
1528	272	12	-30	900	-8160	248,41
1529	268	13	-29	841	-7772	249,59
1530	113	14	-28	784	-3164	250,77
1531	264	15	-27	729	-7128	251,95
1532	250	16	-26	676	-6500	253,13
1533	270	17	-25	625	-6750	254,31
1534	268	18	-24	576	-6432	255,49
1535	247	19	-23	529	-5681	256,67
1536	309	20	-22	484	-6798	257,85
1537	250	21	-21	441	-5250	259,03
1538	277	22	-20	400	-5540	260,21
1539	294	23	-19	361	-5586	261,39
1540	279	24	-18	324	-5022	262,57
1541	261	25	-17	289	-4437	263,75
1542	306	26	-16	256	-4896	264,93
1543	273	27	-15	225	-4095	266,11
1544	222	28	-14	196	-3108	267,29
1545	261	29	-13	169	-3393	268,47
1546	272	30	-12	144	-3264	269,65
1547	234	31	-11	121	-2574	270,83
1548	266	32	-10	100	-2660	272,01
1549	281	33	-9	81	-2529	273,19
1550	229	34	-8	64	-1832	274,37
1551	278	35	-7	49	-1946	275,55
1552	298	36	-6	36	-1788	276,73
1553	270	37	-5	25	-1350	277,91
1554	269	38	-4	16	-1076	279,09
1555	271	39	-3	9	-813	280,27
1556	284	40	-2	4	-568	281,45
1557	287	41	-1	1	-287	282,63
1558	261	42	0	0	0	283,81
1559	290	43	1	1	290	284,99
1560	282	44	2	4	564	286,17

ANYS	BATEJOS (Y)	UNITATS DE TEMPS (X)	(X ²)	(XY)	TENDANCIA	
1561	319	45	3	9	957	287,35
1562	335	46	4	16	1340	288,53
1563	271	47	5	25	1355	289,71
1564	297	48	6	36	1782	290,89
1565	322	49	7	49	2254	292,07
1566	353	50	8	64	2824	293,25
1567	298	51	9	81	2682	294,43
1568	273	52	10	100	2730	295,61
1569	331	53	11	121	3641	296,79
1570	333	54	12	144	3996	297,97
1571	334	55	13	169	4342	299,15
1572	342	56	14	196	4788	300,33
1573	337	57	15	225	5055	301,51
1574	354	58	16	256	5664	302,69
1575	333	59	17	289	5661	303,87
1576	368	60	18	324	6624	305,05
1577	314	61	19	361	5966	306,23
1578	303	62	20	400	6060	307,41
1579	259	63	21	441	6279	308,59
1580	299	64	22	484	6578	309,77
1581	275	65	23	529	6325	310,95
1582	303	66	24	576	7272	312,13
1583	320	67	25	625	8000	313,31
1584	311	68	26	676	8086	314,49
1585	242	69	27	729	6534	315,67
1586	218	70	28	784	6104	316,85
1587	333	71	29	841	9657	318,03
1588	321	72	30	900	9630	319,21
1589	340	73	31	961	10540	320,39
1590	289	74	32	1024	9248	321,57
1591	304	75	33	1089	10032	322,75
1592	306	76	34	1156	10404	323,93
1593	272	77	35	1225	9520	325,11
1594	307	78	36	1296	11052	326,29
1595	344	79	37	1369	12728	327,47
1596	345	80	38	1444	13110	328,65
1597	291	81	39	1521	11349	329,83
1598	352	82	40	1600	14080	331,01
1599	311	83	41	1681	12751	332,19
1600	364	84	42	1764	15288	333,37
2412:	3570			51170	60396	

VALORS:

- Punt mig de l'ordenada: $a = \Sigma Y / N = 24.124 / 85 = 283,8$
- Inclinaçió de la recta: $b = \Sigma XY / \Sigma X^2 = 60.396 / 51.170 = 1,18$
- Punt d'origen de l'ordenada:
 $c = (\Sigma Y - b \Sigma X) / N = [24.124 - (1,18 \times 3.570)] / 85 = 19.911,4 / 85 = 234,25$

Font: Segons el nombre de baptismes per any civil consignats a A.C.L., Llibres Sagramentals, Baptismes de 1516 a 1600, Reg. 4-12 i el mètode de càlcul exposat per R. Floud, *Métodos cuantitativos para historiadores*, Madrid, 1983³, pp. 107-132.

**QUADRE N.º 9 - LA COMPTABILITAT DE L'ALMOINA,
INGRESSOS, DESPESES I BALANC. TOTALS ANUALS EN SOUS
(1484-1600).**

ANY	INGRESSOS	DESPESES	BALANC
1484	25927	20624	5303
1486	17320	19953	-2633
1487	13665	18796	-5131
1488	18823	24514	-5691
1491	16924	20028	-3104
1493	31591	35489	-3898
1494	12567	19641	-7074
1495	14381	23544	-9163
1496	15176	25004	-9828
1497	15678	25743	-10065
1498	19406	26141	-6735
1499	22455	23373	-918
1500	17568	18040	-472
1501	20289	14815	5474
1502	33437	26669	6768
1503	23638	19544	4094
1504	21067	14178	6889
1505	24368	15297	9071
1506	25975	19146	6829
1507	25538	15049	10489
1508	26380	15801	10579
1509	26716	21199	5517
1510	22012	17708	4304
1511	79288	73692	5596
1512	31911	25469	6442
1513	30249	25435	4814
1514	23010	15110	7900
1515	25993	18598	7395
1516	24561	17684	6877
1517	23407	22405	1002
1518	28370	22524	5846
1519	24898	24188	710
1520	22000	16581	5419
1521	26579	18161	8418
1522	25161	17326	7835
1523	27948	17072	10876
1524	30614	17524	13090
1525	34816	17845	16971
1526	35302	19878	15424
1527	39726	28457	11269
1528	32160	18440	13720
1529	26822	17034	9798
1530	26186	22399	3787

ANY	INGRESSOS	DESPESAS	BALANÇ
1531	20073	16970	3103
1532	22401	17663	4738
1533	19637	18803	834
1534	22234	17724	4510
1535	24812	19020	5792
1536	15178	14647	531
1537	26705	22759	3946
1538	24572	15831	8741
1539	29658	18335	11323
1540	26782	19023	7759
1541	26280	19829	6461
1542	25915	17067	8848
1543	29046	16932	12114
1544	33164	18431	14733
1545	34532	19566	14966
1546	35096	24062	11034
1547	32253	16854	15399
1548	39466	21290	18176
1549	39525	18387	21138
1550	30699	21242	19457
1551	40983	21612	19371
1552	40438	19973	20465
1553	53668	39265	14403
1554	36955	20023	16932
1555	42192	19484	22708
1556	46255	24661	21594
1557	48433	24266	24167
1558	45941	25486	20455
1559	33859	22769	11090
1560	48404	32407	15997
1561	46464	19988	26476
1562	54209	24211	29998
1563	58751	26469	32282
1564	60620	32358	28262
1565	57085	22574	34511
1566	54941	27193	27743
1567	57240	40349	16891
1568	44636	23807	20829
1569	52985	39957	13028
1570	50054	36306	13748
1571	56369	27468	28901
1572	71901	51291	20610
1573	61170	24562	36608
1574	74965	32770	42195
1575	72402	46907	25495
1576	51517	48716	2802
1577	50842	51318	-476
1578	43598	37609	5989
1579	51656	51908	-252
1580	44751	48800	-4049

ANY	INGRESSOS	DESPESES	BALANC
1581	39147	38923	154
1582	39050	34348	4702
1583	42960	44273	-1313
1584	31183	33952	-2769
1585	38493	36531	1962
1586	39897	30320	9577
1587	55197	47584	7613
1588	44271	47053	-2782
1589	51134	49711	1423
1590	46909	36301	10608
1591	53518	42076	11442
1592	54519	42276	12243
1593	54713	37883	16830
1594	62044	50021	12023
1595	53710	38198	15512
1596	57988	44026	13962
1597	68138	47401	20737
1598	65509	55131	10378
1599	67358	62881	4477
1600	52441	66665	-14224

Font: A.H.H.L., Secció Pla Almoïna, Comptes de l'Almoïna (1484-1600), Reg. 82-93.